Трибуна вільного українського слова на вільній американській землі

СВОБОДА SVOBODA
УКРАЇНСЬКИЙ ЩОДЕННИК UKRAINIAN DAILY

Адреса Редакції і Адміністрації: 'Svoboda', 81-83 Grand St., Jersey City, N. J. Тел.: HEnderson 4-0237 УНС: HEnderson 5-8740

РІК LXIII. Ч. 155. ДЖЕРЗІ СИТІ і НЮ ЙОРК, СЕРЕДА, 15-го СЕРПНЯ 1956. ЦЕНТІВ 10 CENTS JERSEY CITY and NEW YORK, WEDNESDAY, AUGUST 15, 1956. No. 155. VOL. LXIII.

У СТОРІЧЧЯ НАРОДИН ІВАНА ФРАНКА

1856 — 15-го СЕРПНЯ — 1956

ІВАН ФРАНКО

Цього року ми відзначаємо 100-ті роковини з дня народження видатного поета й письменника, великого каменяра української землі, генія українського народу — Івана Франка.

Року 1856, місяця серпня, дня 15-го в родині сільського коваля народивсь хлопчик. Ніхто й не думав про те, що це майбутній володар, який своїм вогненним словом запалюватиме людські душі, який стане на захист свого народу і поведе його до обітованої землі. Правда, ще змалку Франко був не такий, як усі діти: якийсь задумливий, несміливий, але розумний і здібний.

Франко — це один дз тих велетнів нашого народу, що своїм життям і діяльністю створив нову епоху в історії української нації взагалі і Галичини зокрема.

І справді, що собою являла раніш Галичина? Галичина перед Франком перебувала в стані занепаду. Провід національного життя майже виключно був у руках москвофілів, що заперечували існування окремого українського народу, вважаючи його частиною російського народу. Живу українську мову вони зводили до наріччя російської мови, а самі послуговувались якимсь „язичієм" — мішаниною російських, польських, церковно - слов'янських слів. Ясна річ, що й література, писана такою мовою і в такому дусі, не могла забезпечити нормального розвою національного життя.

Не менш сумну картину являли собою і соціяльні відносини. Після скасування кріпацтва селянство Галичини (як і пізніше на Наддніпрянщині) опинилося на волі без землі. Не маючи засобів до прожиття, селянин ішов до міста на заробітки і там попадав у другу неволю, з якої не міг уже вирватися, поневіряючись у важких умовах праці.

І ось треба було родитись генієві, людині з великою силою волі, яка б виступила в обороні соціяльної справедливости. Такою людиною був Іван Франко.

Якимсь дисонансом прозвучала його перша пісня соціяльного протесту. Франкові довелось пережити велику трагедію, трагедію людини, що її зрікається власне громадянство. Замість допомоги Франкові, подякувати йому за ту безмежну відданість народові, за невтомну працю, громадянство обезцінювало його, називаючи навіть зрадником.

Справедливо кажуть біографи Франка, що цю ненависть власного громадянства важче було перенести Франкові, ніж переслідування чужих. Але в цьому й проявилася вся велич Франкова, бо він робив так, як говорило йому його сумління.

В чім же річ? Чому суспільство не огріло Франка теплою любов'ю і не обгорнуло його своєю ласкою?

Річ у тім, що Франко виступив на арену літературної і публіцистичної діяльности саме тоді, коли соціяльні противенства особливо були загострені, коли треба було комусь стати на захист тих наймитів, тих заробітчан, тих ріпників, що віддавали в важкій праці свої останні сили, ризикуючи не раз навіть своїм життям.

За те його ненавиділи чужі і свої ж таки, зрікалися його, обвинувачуючи в національній зраді. І на це Франко відповідає віршем, прямо і недвозначно:

Ти, брате, любиш Русь,
Як дім, воли, корови, —
Я ж не люблю її
З надмірної любови.

Він почуває себе українцем і працює для України тому, що він „син руського хлопа," вигодований чорним хлопським хлібом. Тільки для цього народу він і працює! Ось чому в ранніх своїх творах — Франко стоїть далеко ще за межами української нації, як суспільної одиниці.

Цим і пояснюється той факт, що Франко ставився прихильно навіть до поляків, помагав організувати польських соціялістів у партію, яка могла б іти однією дорогою з українськими радикальними колами. Франко думав, що українські й польські соціялісти знайдуть спільну мову й будуть одні одним допомагати в своїх змаганнях.

Але дарма! Франко згодом зрозумів нереальність своїх задумів. Він зрозумів, що польські соціялісти — соціялісти для себе, а не для українців. І це свідчення пізніше дає сам Франко: „Треба було цілих 10 років часу на те, щоб переконати наших руських ідеалістів, що їм відси для руської справи нема що ждати помочі і що тільки, сіючи на власній ниві, можна доробитися власного хліба."

Так гіркий життьовий досвід розкрив Франкові очі, — вкриті серпанком загальнолюдських ідеалів. Франко твердо став на шлях конкретної праці для власної Нації. Його національне почуття уже могутнім акордом бренить у пролозі до „Мойсея":

„Народе мій, замучений,
розбитий,
Мов паралітик той на роздоріжжі,
Людським презирством, ніби струпом вкритий".

Ставши на національний ґрунт, Франко поставив своїм завданням підняти свій народ „з низин тих мрячних і лячних до світлих висот і свободи і чести". Але разом з тим він добре розумів, що перед ним ще стояли великі трудноці, що без важкої праці ніколи не можна дійти до мети.

Франко проповідує культ праці, і не тільки словом, але й ділом, власним прикладом доводячи це українському суспільству. Праця для нього, праця на користь народові — це самоціль його життя.

Праця Франкова багата і многогранна. Ледве чи можна назвати кого іншого, хто б мав таку високу продуктивність праці, яку мав Іван Франко, оцей велетень на полі української національної культури!

А працював він дуже багато. Як вірний громадянин свого народу, Франко вдається до публіцистичної діяльности. Він пише багато статтей на теми політичні, громадські, наукові. Він працює в часописах: „Громадський друг", „Дзвін", „Молот", „Світ", „Життя і Слово", будучи одночасно і видавцем, і редактором, і коректором. Я не кажу вже про його велетенську працю, яку він уклав у співробітництво та редагування багатьох інших журналів — українських і польських.

Але цього мало. Франко — не тільки журналіст, він працює також і на науковому полі, здобувши собі славу вченого світового значення. Він працює над давньою українською літературою, вивчає народний фолкльор, написавши багато наукових праць, як, наприклад: „Іван Вишенський", за яку здобув титул доктора філософії у Віденському Університеті, „Варлаам і Иоасаф," „Чудо Климента в Корсуні", „Нариси з історії української літератури," „Українські коляди", „Народні пісні", „Український вертеп" та багато інших.

Менші наукові статті він друкував у „Літературно-Науковому Віснику", в різних німецьких та польських наукових журналах.

Франко був дійсним членом Наукового Товариства ім. Шевченка, керував філологічною секцією цього Товариства.

Вся його наукова діяльність була така солідна, що Харківський університет іменував його почесним доктором, а Львівський університет обрав його професором української літератури на катедрі, що звільнилась по смерті Огоновського. Та, на жаль, намісник Галичини граф Бадені не затвердив його, як людину, що тричі сиділа в тюрмі.

(Закінчення на стор. 4-ій)

Іван Франко

НЕ ПОРА!

Не пора, не пора, не пора
Москалеві, ляхові служить!
Довершилась України кривда стара, —
Нам пора для України жить.

Не пора, не пора, не пора
За невігласків лить свою кров,
І любити царя, що наш люд обдира, —
Для України наша любов.

Не пора, не пора, не пора
В рідну хату вносити роздор,
Хай пропаде незгоди проклята мара!
Під України єднаймось прапор!

Бо пора се великая єсть:
У завзятій, важкій боротьбі
Ми поляжем, щоб волю, і щастя, і честь
Рідний Краю, здобути тобі!

Пам'ятник на могилі Івана Франка у Львові, збудований скульптором Сергієм Литвиненком та врочисто відкритий в 1933 році.

В НЮ-ЙОРКСЬКІЙ ПУБЛІЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ ВІДКРИТО ЮВІЛЕЙНУ ВИСТАВКУ ІВ. ФРАНКА

Ню Йорк. — В понеділок, 13 серпня, напередодні сотої річниці з дня народження Івана Франка, відкрито в місцевій Публічній Бібліотеці ювілейну виставку, присвячену великому українському письменникові. Виставка, може трохи скромна своїми розмірами, влаштована дбайливо, з естетичним смаком і знанням діла. Приміщується у фоє Слов'янського Відділу Бібліотеки, в центральному будинку при 5-ій Евеню та 42-ій вулиці, на другому поверсі.

На 4-ох виставових столах (габльотах) розміщені хронологічною системою фотокопії деяких документів, світлин, преси та ін., що стосується біографії поета, далі основні зразки його творчости з ділянок поезії, прози, драматургії, дитячої, науково-критичної літератури і журналістики (в українській та інших мовах).

Показано також низку перекладів творів Франка на чужі мови, найбільше на англійську, далі в польській, російській, німецькій, жидівській та естонській мовах. Кожний експонат має відповідне пояснення-коментар в англійській мові, що зредаґовані в дуже прихильному дусі, з окремим підкресленням того великого вкладу, що його дав Франко не лише в українську, але й слов'янську та загально - европейську скарбницю літератури і науки.

Символічно показані фото копії двох документів: „Свідоцтва уродин і хрещення" Поета, виставленого парафіяльним урядом в с. Нагуєвичах, і першої сторінки газети „Українське Слово" з дати „Львів, понеділок, 29 мая 1916 р." — з некрологом Івана Франка, що починається словами:

„В безконечну жалібну симфонію, що несеться понад нашою землею, вплівся вчера ще один пресумний звук. Під гомін світової бурі, по кервавих трудах життя, склонив голову на вічний сон — Іван Франко . . ."

Між документами є також орієнтаційна мапка місця народження І. Франка, виконана мистцем П. Холодним. На стіні висять два його портрети, у вишиваній сорочці.

Влаштуванням виставки зайнявся віддано і щиро д-р Альфред Берльштайн з Слов'янського Відділу Бібліотеки. Виставка буде відкрита до кінця вересня ц. р.

ВІД „КАМЕНЯРІВ" до „КОНКІСТАДОРІВ"

Народжений сто років тому — 15 серпня 1856 року — син селянина і коваля Якова — Іван Франко 17-річним юнаком почав свій поетичний шлях двома сонетами „Народна пісня" й „Іван Котляревський", написаними 1873 року і надрукованими 1874 року.

Обидва вірші присвячені силі українського слова. В обидвох висловлена глибока віра в нестримний розвиток і в перемогу українського духа й української правди.

Для молоденького вісімнадцятирічного Франка народна пісня — це „водяні жили", що б'ють „з грудей землі", „струї живої рух", що не кінчиться ніколи. Вона — це „криниця" „з чудовими струями", дух його люду, що „хоч у сум повитий, співа до серця серцем і словами."

Котляревський — тема другого сонета — уявляється тодішньому гімназистові Франкові „орлом могучим", що

„схопився і по снігу
мілкому
крилом ударив і в лазур
поплив",

орлом, що злітаючи

„груду снігу він крилом
відбив,
І вниз вона по склоні
кам'яному
Котитись стала — час
малий проплив,
І вниз ревла лявіна дужче
грому".

Закінчивши вчення в дрогобицькій гімназії і переїхавши до Львова, щоб продовжувати студії на університеті, молодий Франко, кинувся зразу ж у вир студентського і згодом загально-громадського життя. Завжди живий, вразливий і чулий, як струна, він відкрив свій ум і своє серце всім поступовим ідеям, що ворушили в той час умами молоді в усіх країнах Европи, ідеям, що для Франка і його однолітків скристалізувалися у програму служіння народові, служіння громаді. В той час Франко починає листуватися з Драгомановим, зацікавлюється пропаґованим ним громадівством і зазнайомлюється з ідеями соціялізму, що почали тоді здобувати собі ґрунт серед молоді — так, як згодом уже в двадцятих і тридцятих роках 20-го сторіччя полонила українську молодь ідея націоналізму.

Взаємини з Драгомановим і зацікавлення соціялізмом стали причиною першого ув'язнення Франка 1877 року і засуду на дев'ять місяців в'язниці. Не цілих два роки згодом Франко попадає вдруге — на три місяці — до тюрми вже в Коломиї. В ті роки було призначено Франкові зазнати найтяжчих переживань, побувати „на дні", „в страшних ямах" тодішнього суспільного життя. З другого боку, виходивши з в'язниці, — Франко в той час зустрічав не співчуття чи зрозуміння: його оминали, як зачумленого, викидали з українських товариств і клюбів, не давали можливости друкувати творів у тодішніх журналах і часописах, а коли деякі українці і зустрічалися з ним, то робили це потаємці, наче б зустрічалися з якимось злочинцем. А тим часом усе „громадянство" Франкове, увесь його „соціялізм", уся Франкова програма заключалася в трьох рядках його „думки", написаної в тюрмі 1877 року:

„Бажав для скованих волі,
Бажав для нещасних долі
І рівної правди для всіх",

думки, що може бути і програмою сьогоднішніх українських поколінь.

Важкі переживання тих років і потому соціялістичні ідеї вплинули у великій мірі на світогляд Франка-студента і його уявління й погляди на громадську роботу і суспільні завдання він сформулював у вірші „Каменярі", написаному після першого перебування у в'язниці, вірші, що став програмою, а то й маніфестом не тільки Франкового, але й пізніших українських поколінь.

Починаються „Каменярі" понурою картиною „безмірної, пустої і дикої площини", на якій

„і я прикований ланцом
залізним стою
Під височенною ґранітною
скалою,
А далі тисячі таких самих,
як я".

Основним мотивом цієї Франкової програми — фаталістична віра, що призначенням каменярів розбити скалу, поставлену перед ними, і згнити на будованому ними шляху:

„І кожний з нас те знав,
що слави нам не буде,
Ні пам'яти в людей
за сей кривавий труд,
Що аж тоді підуть
по сій дорозі люди,
Як ми проб'єм її
і вирівняєм всюди,
Як наші кості
тут під нею згниють..."

Цим настроєм примусу, неминучої конечности сповнена вся творчість тодішнього періоду Франкового життя. Таким же настроєм сповнений і вірш „Наймит", в постаті якого тодішній Франко уявляв собі цілий український нарід („той наймит наш народ, що поту ллє потоки над нивою чужою"):

„В устах тужливий спів,
в руках чепіги плуга,
Так бачу я його.
Нестаток і тяжка робота
і натуга —
Зорали зморщками чоло..."
„Слугою родиться,
хоч вільним окричали
Багатирі його,
В нужді безвихідній,
погорді і печалі
Сам хилиться в ярмо..."

Кінчаються обидва вірші — і „Каменярі" і „Наймит" (написаний 1876 року) теж надиханим деяким фаталізмом віщуванням, що „щастя всіх прийде по наших аж кістках" і що „пропаде пітьма й гніт, опадуть з тебе пута і ярма всі ми порвемо".

Багато чого довелося зазнати Франкові з часу написання ним цих програмових віршів, що до них хотів би дехто ще й сьогодні обмежити і Франкову творчість, і Франковий світогляд. Зазнав Франко не тільки ще й третього ув'язнення та інших переслідувань від чужих і своїх, не тільки „сирітства духового", але й чимало особистого горя і життьових невдач і злиднів. Кидався від почину до почину, латав, як то кажуть „всі діри" в громадському і політичному житті, працював цілими роками на чужому — польському хлібі. Занепав на важку недугу, що почала гасити світло його очей, щоб потому ламати йому руки і гасити світло ума. Але всі важкі переживання, вся його непосильна і наполеглива громадська праця і політична діяльність, всі невдачі і розчарування і важка загроза хвороби не зламали Франка, не знизили лету його поетичної творчости, не згасили вогню, що горів у його серці й умі.

Двадцять років після написання „Каменярів", двадцять літ після першого свого ув'язнення Франко пише на відкриття ювілейної вистави „Наталки Полтавки" 1898 р. в сторіччя відродження українського слова і народности поему „Великі роковини", яка свідчить, як далеко відійшов Франко від „каменярських" настроїв своєї молодости і яким громом, якою лявіною прокотилося не тільки слово Котляревського, але й слово Франкове.

„Великі роковини" — це поема про „козака-невмираку", що проспівавши понурих і розпачливих пісень, западається в землю і потому виходить з могили відмолоділий, енергічний, з щораз міцнішим голосом. Ідучи степом, ще сумнівається, чи пам'ятає хтось в Україні рідну мову і пісні, в Україні, степ якої топчуть калмики і кіргізи, села якої залили „чудь, мордва, чухна та фінн." Думаючи, що знову доведеться лягти в могилу з розбитим серцем, чує раптом хорову пісню нових

(Закінчення на стор. 6-ій)

КОНЦЕРТ В ЧЕСТЬ ІВАНА ФРАНКА НА СОЮЗІВЦІ

Союзівка, Кергонксон, Н.И. До цілого ряду більших і менших імпрез, якими наша суспільність вшановує Івана Франка в сторіччя з дня його народження, долучився минулої суботи, 11-го серпня, спеціяльний концерт на цій вакаційно-відпочинковій оселі Українського Народного Союзу в Кетскильських горех. Імпрезу відкрив коротким вступним словом гол. предсідник УНСоюзу, п. Д. Галичин, підкреслюючи, що цей концерт є тільки одним з багатьох виявів пошани до Великого Каменяра з боку УНСоюзу та його членства. Вже більше року тому „Свобода" звернула увагу на цьогорічний Франків ювілей та закликала і піддала цілий ряд конкретних пропозицій для відзначення цього ювілею. Сторіччю народин Франка присвячений теж Календар „Свободи" на 1956-ий рік, цьому ж ювілеєві був присвячений і великий здвиг на Союзівці в червні ц. р. „Свобода" вже від довшого часу друкує у фейлетонах окремі праці про Франка, які мають появитись окремою публікацією у спільному видавництві „Свободи" і НТШ. Згадкою про Франка та окремим відданням пошани його пам'яті в цей ювілейний рік починались багато всіляких інших зібрань УНСоюзу, включно з недавніми нарадами його Головного Уряду — твердив п. Д. Галичин.

Коротке слово про Франка та його значення для українського національного розвитку виголосив редактор „Свободи" А. Драган.

Концертову програму виконав в цілості відомий наш оперовий співак Михайло Мінський, якому на фортепіяні акомпаніювала п-ні Лідія Бульба. В програму концерту входили в першу чергу пісні до слів Франка: Ярославенка „Не винен я тому", В. Грудина „Чому не смієшся ніколи", Д. Січинського „Як почуєш вночі" та пісні „Твої очі, як те море" і „Цехмістер Купер'ян". Крім того виконано три композиції М. Фоменка та ряд творів композиторів: Шумана, Шуберта, Моцарта, Чайковського, Богма й ін., разом 14 пісень і два надданки. Концерт, що відбувся під вільним небом, був надзвичайно успішний. Співак своїм могутнім баритоном та майстерністю у виконанні пісень справді чарував близько 300 приявних на концерті осіб з багатьох околиць і стейтів, включно з Канадою,

СВОБОДА SVOBODA
український щоденник UKRAINIAN DAILY
FOUNDED 1893
Ukrainian newspaper published daily except Sundays, Mondays and holidays (Saturday and Monday issues combined) by the Ukrainian National Association, Inc. at 81-83 Grand Street, Jersey City 3, N. J.
Entered as Second Class mail Matter at the Post Office of Jersey City, N. J., on March 30, 1911 under the Act of March 8, 1879.
Acepted for mailing at special rate of postage provided for Section 1130 of Act of October 3, 1917 authorized July 31, 1918

ПЕРЕДПЛАТА:		SUBSCRIPTION RATES.	
На рік	$10.00	One year	$10.00
На пів року	5.25	Six months	5.25
На три місяці	2.75	Three months	2.75

За кожну зміну адреси платиться 10 центів.
За оголошення редакція не відповідає і не зобов'язується повертати незамовлені матеріяли.
Адреса: "SVOBODA", P. O. Box 346, JERSEY CITY 3, N. J.

СТОРІЧЧЯ ТИТАНА

Саме сьогодні, 15-го серпня року Божого 1956-го, сповнюється сто років з дня народження Івана Франка, цього справжнього титана української думки й української творчости, що зайняв, після нашого національного пророка Тараса Шевченка, друге місце в нашій національній ієрархії і одне з перших місць в галерії Великих світу. Його бо життя, його творчість і його спадщина мають для нашого національного розвитку на тлі кожночасних загальних обставин направду величезне значення.

Багато назв надав Франкові наш нарід: „Мойсей", „Каменяр", „Вічний Революціонер" і інші, взяті переважно з його ж таки творів. Усі вони і кожна зокрема характеризують постать і творчість Франка, його значення і ролю. Сьогодні, через сто років після його народження та через сорок років після його смерти, ми бачимо їх виразніше, ніж будь-коли, бачимо і оцінюємо Франка, як справжнього титана, що поважився стати на прю з найгрізнішими ворогами нашого національного розвитку і людського поступу: темнотою, лінивством, байдужністю. Він поважився піти проти „стихії", поважився бити головою і розбивати нею гранітну скалу національного і соціяльного назадництва, промощуючи шлях правді.

Що б ми не говорили, якими б філософіями не послуговувалися і де б не шукали джерел нашого національного відродження, джерел тієї сили, що перетворила українську народну масу в модерну, динамічну і творчу націю, ми завжди дійдемо до цих двох титанів нашого відродження — Шевченка і Франка, ідеї яких променювали з двох центрів-сердець України: Києва і Львова.

Роля Івана Франка, як і Тараса Шевченка, далеко не скінчилася з їхньою смертю. Навпаки, вона, здається, тоді щойно почалася, бо лише тоді їхні ідеї та їхні думки почали здійснюватись у нашій національній революції. Франко, як і Шевченко, стали справжнім народним сумлінням, яке по всі віки пектиме нашу душу, не даватиме їй заснути і завжди запалюватиме її до нових подвигів, нової творчости. Великі томи творів написано вже про Франка, як і про Шевченка, але всі вони разом часто не скажуть нам того, що висловлює короткий вірш одного чи другого. Франко бо, як і Шевченко, великий не тим, що про нього сказано чи написано, але тим, що він сам написав чи сказав.

Сумління народу, якщо він його має, це чи не найкраща ґарантія його розвитку і його майбутнього. Цю ґарантію для українського народу дає його сумління: Шевченко і Франко. В цьому переконались всі вороги України. Але вони переконались також у тому, що народного сумління не можна вбити, і тому тепер найбільший ворог України, червона Москва, скерувала свої головні зусилля на те, щоб це сумління бодай притупити, приглушити. Сьогодні також і в поневоленій Україні згадують Франка з нагоди 100-річчя з дня його народження, як і згадують щорічно Шевченка. Іменами цих двох виразників українського сумління називають вулиці міст, школи й університети, їм будують пам'ятники. Але рівночасно в найбільш рафінований спосіб перекручують їхні твори, зловживають уривками з їхніх творів, дають їм найбільш безглузду інтерпретацію та фабрикують стоси подиктованої сатрапом макулятури тільки на те, щоб приховати справжню вартість, справжнє значення великих ідей Шевченка і Франка, щоб залишений ними дороговказ звернути в іншому напрямку.

Очевидно, немає страху, що червоній Москві може пощастити з її чортівськими заходами, як не пощастило білій Москві та іншим кожночасним окупантам України. Український нарід може перейти ще багато терпінь, може зазнати ще багато всіляких ворожих експериментів, але він не загине, бо він має Шевченка і Франка, він має сумління, а маючи його, йому нічого боятись за майбутнє.

Тому то й ми всі, зокрема ті, що у вільному світі, схилімо наші голови в пошані і поклоні перед Іваном Франком у сторіччя його народження. Ми бо, американські українці, маємо ще й окремі причини шанувати цього титана українського відродження, бо саме йому та його ідеям наша спільнота в цій країні чи не в найбільшій мірі завдячує своє збереження та свій розвиток, як національної спільноти від самого початку її творення і оформлювання. У цей ювілейний день нехай вільно буде й нам згадати, що ім'я Івана Франка записане як перше в довгому ряді співробітників „Свободи" на протязі її 63-літнього існування.

Сорок років тому, 28-го травня 1916-го року, помер Іван Франко. З уваги на війну, вістка про це появилась у „Свободі" щойно 6-го червня т. р., із портретом Франка на цілу першу сторінку та з редакційним коментарем п. з. „Трагедія України". Так, смерть Франка була для українського народу природною і неминучою трагедією, як і щастям українського народу було те, що Іван Франко народився сто років тому.

Іван Франко

ПРОЛОГ ДО „МОЙСЕЯ"

Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорожжю,
Людським презирством, ніби струпом вкритий!

Твоїм будущим душу я тривожу,
Від сорому, який нащадків пізних
Палитиме, заснути я не можу.

Невже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поїздах їх бистроїздних?

Невже повік уділом буде твоїм
Укрита злість, облудлива покірність
Усякому, хто зрадою й розбоєм

Тебе скував і заприсяг на вірність?
Невже тобі лиш не судилось діло,
Щоб виявило твоїх сил безмірність?

Невже задармо стільки серць горіло
До тебе найсвятішою любов'ю
Тобі офіруючи душу й тіло?

Задармо край твій весь политий кров'ю
Твоїх борців? Йому вже не пишаться
У красоті, свободі і здоров'ю?

Задармо в слові твоїому іскряться
І сила й м'якість, дотеп і потуга,
І все, чим може вгору дух підняться?

Задармо в пісні твоїй ллється туга
І сміх дзвінкий, і жалощі кохання,
Надій і втіхи світляная смуга?

О, ні! Не самі сльози і зітхання
Тобі судились! Вірю в силу духа
І в день воскресний твойого повстання.

О, якби хвилю вдать, що слова слуха,
І слово вдать, що в хвилю ту блаженну
Вздоровлює й огнем живущим буха!

О, якби пісню вдать палку, віджненну,
Що міліони порива з собою,
Окрилює, веде на путь спасенну!

Якби!... Та нам, знесиленим журбою,
Роздертим сумнівами, битим стидом, —
Не нам тебе провадити до бою!

Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,

Покотиш Чорним морем гомін волі
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі.

Прийми ж цей спів хоч тугою повитий,
Та повний віри; хоч гіркий, та вільний;
Твоїй будущині задаток слізьми злитий,

Твоєму генію мій скромний дар весільний.

БОЛЬШЕВИКИ „ВОЗЗ'ЄДНУЮТЬ" ФРАНКА

Столітній ювілей з дня народження Івана Франка большевики вирішили, мабуть, відзначати на Україні з найбільшою помпою. Так хібащо відзначали вони свого часу на терені всього Совєтського Союзу ювілей „сонця російської літератури" О. Пушкіна.

Як відомо, намагання большевиків „возз'єднати" Тараса Шевченка, а з ним і більшість клясиків української літератури, почалися від перших же днів московської окупації України. В совєтському літературознавстві переходив, зокрема, Тарас Шевченко декілька, сказати б, етапів — аж нарешті оформлено його, як „революційного демократа", що, мовляв, усім корінням своїм живився з благодатного ґрунту, створеного великими російськими вчителями — Бєлінським, Чернишевським та іншими попередниками Максима Горького. Другого по Шевченкові найбільшого генія українського слова — Івана Франка — большевики до окупації західньо-українських земель представляли широкому читачеві лише з „одного боку", популяризуючи його твори з соціяльно-проблематичною тематикою („Борислав сміється", „Боа-констріктор") і зовсім замовчуючи твори, перейняті духом національного визволення, його протимосковські і протимарксівські статті. Іменем Івана Франка називали на Україні школи і вулиці, книжки його виходили величезними накладами. Сфальшованому совєтськими „літературознавцями" Франкові в плянах московсько-большевицьких загарбників призначається спеціяльну ролю помосту між совєтським режимом і населенням Західньої України. Після „возз'єднання" західньо-українських земель, з наказу компартії, в 1940 році приступлено до видання „повної" збірки творів Івана Франка, але війна стала цьому на перешкоді.

Відзначення сторічного Франкового ювілею, після переведеного в 1953 році галасливого святкування 300-річчя Переяславської угоди, є на Україні найбільшою пропаґандивною імпрезою, ціль якої — через „возз'єднання" Франка здобути в українського народу, передусім у населення західньо-українських областей, симпатії до совєтського режиму.

Коли переглядати совєтську пресу за останні пару місяців, впадає в око, як багато уваги приділює вона підготові до Франківського ювілею. Майже в кожному числі совєтських газет і журналів можна зустріти як не довшу статтю, то вже напевно вістку чи нотатку, присвячену ювілятові. А київська „Радянська Україна" запровадила у себе навіть окрему рубрику п. н. „До сторіччя з дня народження Івана Франка".

Подаємо з кількох чисел „РУ" декілька інформацій, що насвітлюють перебіг підготови до відзначення Франкового ювілею на Україні.

І так, з „Радянської України" за 15 червня ц. р. довідуємось, що, так звана, Всесвітня Рада Миру (московська експозитура на Заході) на своєму засіданні в Стокгольмі „ухвалила спеціяльне рішення про урочисте відзначення знаменної дати — сторіччя з дня народження великого українського письменника, революціонера-демократа, вченого і громадського діяча Івана Яковича Франка".

В передовій статті „РУ" з 20 червня ц. р. про Івана Франка сказано, що він „сміливо прокладав золотий міст дружби між різними національностями і... проповідував славні традиції російської літератури, підносячи, як прапор прогресу, незабутні твори Бєлінського, Чернишевського, Добролюбова, Герцена, сприймав усе найкраще у Льва Толстого, Тургенєва та ін...." Але того для московської пропаґанди ще замало: „Спираючись на творчий досвід великого пролетарського письменника Максима Горького, — читаємо далі в цій статті, — Іван Франко встановлював єдність позицій у боротьбі з розтлінним буржуазним мистецтвом..."

Підготовляючись до Франкового сторіччя, совєтські видавництва випускають масове 20-томове ювілейне видання його творів. Мистці України підготовили багато оригінальних картин, присвячених ювілятові, а письменники й поети написали на теми, зв'язані з ювілеєм, чимало оповідань та віршів (поема А. Малишка „Франко в Криворівні" та ін.).

Науково-дослідний інститут літератури Академії Наук УССР здав до друку цілий ряд монографій і збірників, присвячених пам'яті Івана Франка („І. Франко. Життя і творчість" — О. Білецького, О. Кисельова та І. Баса, „Літературна спадщина — неопубліковані твори Ів. Франка", „Франко і проблема українсько-польських літературних зв'язків" — Г. Вервеса та ін.). У Видавництві художньої літератури вийшла монографія про І. Франка (Є. Кирилюк), а Бюро науково-технічної пропаґанди видало масовим накладом популярну брошуру про великого українського поета (О. Кисельов). Наукові працівники інституту літератури читають на фабриках, в установах та школах лекції на тему „Життєвий шлях Поета" і виготовили текст видрукованої на замовлення Товариства для поширення політичних і наукових знань (це товариство під час останньої війни зорганізовано замість зліквідованого тоді ж „Союзу войовничих безвірників") лекції п. н. „Франко — великий український письменник, революціонер-демократ".

У Львівському університеті ім. Ів. Франка зорганізовано кабінет франкознавства, де „складають повну наукову бібліографію творів письменника, виявляють невідомі досі статті й рідкісні видання його творів". В цьому кабінеті, — читаємо в „РУ", — вже зібрано понад 3.600 томів творів Івана Франка, які вийшли в світ ще за життя письменника, творів, виданих на підсовєтській Україні і за кордоном. До ювілею працівники кабінету підготовляють виставку Франкових творів і матеріялів, що ілюструють його літературну, наукову і політично-громадську діяльність.

В репертуари театрів України введено драматичні твори Франка — „Украдене щастя", „Для домашнього вогнища", „Будка ч. 27", „Кам'яна душа" та ін. Також введено Франкові п'єси в репертуар т. зв. гуртків художньої самодіяльности. „Немає району, — пише кореспондент „Радянської України", — в якому б драматичні колективи не ставили клясичної драми Ів. Франка „Украдене щастя". По всіх містах, великих і малих, відбуваються „вечори творчої молоді, присвячені Великому Каменяреві, в яких беруть участь студенти, учні музичних шкіл і культосвітні працівники". На ювілейні святкування прибув з Києва до Львова на гостинні виступи Академічний український драматичний театр ім. Франка, якому місцева влада влаштувала помпезну зустріч.

Як подає „Радянська Україна", в ленінґрадській монетарні розпочали карбувати пропам'ятну медалю на відзначення 100-ліття з дня народження Івана Франка. Медаля з одного боку має рельєфний портрет поета, а з другого — п'ятикутню зірку, що має символізувати його „возз'єднання з великою російською культурою".

З наказу уряду, по всіх містах і районових центрах проведено семінари „працівників культурно-освітніх закладів" (пропаґандистів), на яких відчитано інструктивно-методичні доповіді про підготову до Франківського ювілею. По всіх заводах, колгоспах і радгоспах пропаґандивний апарат переводить читання масових лекцій про Івана Франка, залучаючи до цього, крім своїх постійних лекторів, місцеве вчительство. У підготовчому до ювілею періоді по Львівській області відчитано 550 „франківських" лекцій, по Дрогобицькій області — 220, по Одеській — 310 і т. д. В одному лише містечку Сніжне на Донбасі прочитано для шахтарів понад 50 лекцій, у Дружківці для машинобудівників — 10 лекцій.

В бібліотеках і читальнях організується книжкові вистави і вітрини. Бібліотека в Сталіно підготовила виставки, які будуть розміщені в найбільших кінотеатрах міста, а місцева філармонія підготовила лекцію-концерт на тему „Франко і музика". В цьому ж місті на металюрґійному заводі влаштовано шість літературних франківських вечорів.

В дні Франкового ювілею у вітринах крамниць появилися гіпсові й бронзові погруддя поета і мистецькі вироби, що тематично відзначають ювілей. В „РУ" читаємо, що малярі Андрій Діброва і майстер Щербоніс виготовили унікальну вазу, на якій зображений Великий Каменяр. Баранівський порцеляновий завод на Житомирщині випродукував серію мистецьких келихів і горняток з портретами Івана Франка, а Довбинський і Коротенський порцелянові заводи випустили до ювілею вази і посуд, розписаний золотом у стилі українського орнаменту.

Московсько-большевицький режим бучним і широким святкуванням Франкового ювілею намагається здобути симпатії українського народу, хоче простелити „золотий міст", яким міг би перевести його і взяти в полон його душу, бо, поневолений фізично, народ тим більше небезпечний, коли має неупокорену душу. Для цього не жаліє Москва ні часу, ані грошей. Але навіть найширше ведена пропаґанда, навіть приоздоблена московським золотом і українськими орнаментами не ошукає вона народу, який ювілейні Франкові дні святкуватиме в своїх душах посвоєму.

В. С-ко

АТАКИ НА ЗАКОРДОННУ ПОЛІТИКУ

Взаємна полеміка у виборчому періоді в З'єдинених Державах належить до тих явищ із „двома сторонами", що їхню „темну" сторінку демагогії і переборщування для партійно-аґітаційних цілей з обрахунком на малокритичного слухача рівноважить актуалізація важливих проблем і підштовхування дійсно фахових людей до аналізування найважливіших і найскладніших ділянок державного життя. Ніодна з отих ділянок не залишається осторонь. Напр., можна чи не щоденно читати полеміку між деякими економістами з демократичного табору, що теперішній добробут і висока коньюнктура — це явище не тільки штучне, оманне й короткотривале, але й взагалі сумнівне, чи воно в дійсності існує. Очевидно, що це підхід неповажний. Однак, поруч із такими голосами, є дуже поважні голоси на теми способів, як утримати національну економіку на здоровій базі зрівноваженого бюджету й торговельного та фінансового балянсів, при одночасних високих вимогах державної безпеки, потреби допомагати ще довгі роки чужим країнам та обмеженому закордонному ринкові торговельного збуту.

Проте, клясичним прикладом, як пусті й суто демагогічні голоси переплітаються з голосами дійсної глибокої призадуми, є ділянка американської закордонної політики. Вона покищо домінує в передвиборчій кампанії, при чому треба ствердити, що є куди більше атак збоку демократичних критиків закордонної політики республіканської адміністрації, як голосів оборони. Очевидно, що в дальшому ході виборчої кампанії чільні республіканські діячі напевне візьмуть активну участь в полеміці на тему шляхів американської закордонної політики та її дійсних чи уявних успіхів і невдач за останніх чотири роки. Але покищо втримується принципова теза през. Айзенгавера, що завданням уряду є доказувати правильність своїх діл власне ділами, а не словами.

Ясно, що серед критичних завваг під адресою закордонної політики, веденої за республіканського уряду Айзенгавера та безпосередньо керованої Дж. Ф. Доллесом, чимало є правильних. Зорганізоване американсько-українське громадянство теж раз-у-раз підносить свій критичний голос особливо в точці підходу американської політики до проблеми визволення уярмлених московськими большевиками народів і країн. Ми були раді, коли „політику стримування", ведену за часів Ачесона, заступлено „політикою визволення" в передвиборчій кампанії республіканців у 1952 році, і були розчаровані, що та політика скінчилась на передвиборчих гаслах. Американські українці та всі інші національні групи в ЗДА походженням з країн Східньої Европи, за винятком російської групи стоять на становищі, що 1) тільки розпад СССР, спадкоємця царської Росії, на національні держави може цілком і остаточно зліквідувати небезпеку російського експансивного і войовничого імперіялізму, започаткувати нову еру міжнародної співпраці та відкрити західній християнській культурі і західній економіці широко двері для творчої виміни і тому 2) треба всіми можливими способами підтримувати визвольні рухи тамошніх народів і звернути на ту ціль всю ту енергію, яка йде намарне у всяких безплідних переговорах, пактах і „коекзистенціональних" експериментах. Цей принциповий підхід американських громадян українського, грузинського, білоруського й інших родів залишається надалі непорушний, і тому він є головним джерелом критики під адресою закордонної політики — чи то попередньої демократичної, чи теперішньої республіканської адміністрацій.

Однак, поруч із цим, не можна погодитись з твердженням, напр., колишнього сенатора з Коннектикату й кол. асистента державного секретаря Вільяма Бентона (який заслужив собі велику вдячність збоку національних груп в Америці за своє мудре і відважне становище в справі лібералізації іміґраційного закону МекКарена — Волтера), що республіканська закордонна політика загрожує З'єдиненим Державам — „катастрофою". Катастрофальні наслідки для міжнародної ситуації, такі наслідки, які тяжать над світом по нинішній день і стали зародком найближчої світової війни, мали міжнародні договори за останньої війни, в Тегерані, Каїро, Ялті і Потсдамі. Катастрофальні наслідки мала нерішуча і по нинішній день повна неясних точок політика ЗДА в Китаї. Помилковими виявились фальшиві політичні засновки стратегічного рішення — не переносити Корейської війни поза ославлену 38-му паралелю, на манджурський і комуно-китайський терен. Але ті події далеко поза нами і належать до періоду трьох попередніх демократичних адміністрацій. Можна заперечувати, як помилкові, такі рішення республіканської закордонної політики, як її згода на компромісове перемир'я в Кореї і Індо-Китаї, відмова Айзенгавера перевести бльокаду китайського суходолу чи інтервенцію під Дієнбієнфу, або й участь президента ЗДА в Женевській конференції „на вершинах". Але об'єктивна оцінка міжнародної ситуації каже признати надзвичайну трудність, з якою приходиться вести серед неї таку американську політику, яка 1) зберігала б в усьому світі і високий престиж ЗДА, як керівної світової потуги, 2) мала б якнайбільше союзників, 3) виключала б війну в атомовій добі, як катастрофу для людства, 4) не виснажувала б економічно американського податника, 5) була б добродієм світу, 6) сприяла б добробутові Америки і всього світу і т. д. Забагато тут внутрішніх суперечностей, і неможливо всіх їх примирити. Республіканська закордонна політика зірвала з ізоляціонізмом і пішла шляхом колишнього демократичного інтернаціоналізму. Найбільшою трудністю, яку мусить переборювати ця політика — це не тільки загроза міжнародного комунізму, але й хиткість та слабість американських союзників. Це те найгірше заворожене коло, виходу з якого не подають й критики цієї закордонної політики.

НАУКОВЕ Т-ВО ІМ. ШЕВЧЕНКА

У СТОРІЧЧЯ НАРОДИН ІВАНА ФРАНКА

Збірник праць і статтей, приготованих на Наукову Конференцію 12 і 13-го травня 1956.

(53)

Кость Кисілевський

НАУКОВІ ПРАЦІ ІВАНА ФРАНКА

Загалом у цьому питанні Франко не мав попередників. „Признаюся, я досі не стрічав у жадній естетиці спеціяльного досліду на цю тему і навіть не тямлю, чи котрий естет сформулював це питання. А тим часом мені здається, що це питання вельми важне і вдячне, а в його розв'язці лежить ключ до зрозуміння маси індивідуальних прикмет різних поетів, різних шкіл і стилів поетичних, про котрі досі наговорено так багато шумних та неясних фраз."

Франко старається подати філософічну думку у найбільшій простоті, щоб була зрозуміла кожному. Свої виводи ілюструє багатим і легким до схоплення матеріялом з творів, життя творців та звичайних людей. Цей твір то великий поступ у Франковій історично-літературній проблематиці. Колись в першій добі своєї наукової праці Франко ставився реалістично до творчости та її появ. Тепер на основі студій і праць в цій ділянці він основав протилежні фундаменти здорової критики. Його спостереження стають вникливими. Вістрям гострого слова нищить безосновну претенсійність, джиґунство і верхоглядство. До своїх творів він прикладає теж гострі вимоги й самокритику. Він справедливий, не любить пустомельства, тенденційности, зате високо оцінює все, що гарне, просте добре, пожиточне в українській і чужій літературі. Він старається придбати для України визначні твори чужинців в найкращих перекладах, до яких додає глибокі, ґрунтовні коментарі та передмови. Тому кожен чужий твір в його опрацюванні стає зрозумілим і принадним. Такі засоби принесли пожиток нашій літературі.

Свої літературні досліди Франко закінчив синтезою п. з. „Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р.". Є в ньому 47 синтетичних розділів з додатками. До половини XIX ст. всі розділи подають коротко основні відомості, що досьогодні свіжі, хоч і дискусійні, а далі йдуть за десятками літ описи всіх культурно-літературних явищ в Україні і зокрема в Галичині, в Буковині, на Закарпаттю. Франко має свої оригінальні погляди на деякі сумнівні поняття, дії й назви. Українців виводить від антів з VI ст., назву Русь вияснює як місцевий термін, батьківщиною кирилиці визнає південну Русь, що мала близькі взаємини з колоністами грецькими в Криму, а глаголицю називає невиясненим вповні письмом. В Літописі та в „Слові о полку Ігоревім" відділює різні частини, що походять від Гамартола, скандинавських саґ, візантійських леґенд, пісень XI ст. Найвище значення приписує нашій „Пчелі", збірникам старoруської філософії, „Палеї", апокрифам, пісням та фолкльорові, а також духовному романові „Варлаам і Иоасаф". Обороняє оригінальність староукраїнської книжної мови та виступає проти „пуристів", які з погордою відносяться до книжної мови середньої доби. Про північно-руське письменство Франко каже: „Воно виробилось звільна у відмінний тип із строгим копіюванням оригіналів в XIII і XIV ст." Натомість про білоруське письментво пише, що воно повільно злилося з південно-руським і дало спільну літературну мову на основі народної, галицько-руської знаної з грамот XIV ст., переповненої польонізмами.

Про національне пробудження за почином І. Котляревського Франко пише: „Великий шум Французької революції відбився в Росії досить живо, бо сюди наїхало багато еміґрантів, які внесли... також ліберальні і радикальні ідеї XVIII в., масонство, тайні кружки гарячих серць і визначних умів вроді Новікова і Радішева, у яких почали світати думки про права кожної людини на свобідне і самостійне життя, на розвій, освіту і повноправність. Нема сумніву, що й на Україну заходила течія тих самих думок і що під їх впливом і тут на тлі козацьких традицій зародилася думка про нове письменство в народній мові..." За його думкою „Перелицьована Енеїда" — то протест проти псевдоклясицизму. Це твердження неправдоподібне. Так само Франко шукає неправильно якогось впливу на політичні думки Шевченка в добі його подорожей по Україні, а про Кирило-Методіївське братство пише як про організацію гарячих молодих людей, переважно синів українських панів, між якими Костомаров проповідував слов'янофільство і федеральну злуку під проводом Росії, а Шевченко не був членом. Всі ці погляди сьогодні після докладніших студій набрали вже іншого насвітлення в історії нашої політичної думки.

Л. Луців

Л. УКРАЇНКА ПРО УМОВИ ЛІТЕРАТУРНОЇ ПРАЦІ І. ФРАНКА

Майже кожний автор статті чи розвідки про літературну творчість Івана Франка згадує про те, як важко приходилось працювати тому нашому письменникові, який і сам був свідомий того, що мусить працювати в усіх ділянках літературної, наукової, публіцистичної й громадської праці, бо мало тоді було працівників серед українського народу. Сам Франко порівнював себе до того муляра, який, муруючи стіну, вживає не тільки цілих цегол і цементу, але, деколи, мусить вкладати в неї й труск, щоб латати діри, де цього треба.

Леся Українка високо цінила Франкову літературну творчість і турбувалася тим, що поет роздрібнював свій письменницький талант на писання часописних статтей зі шкодою для здійснювання своїх глибоких мистецьких задумів. Свої думки з приводу цього вона висловила в приватному листі до І. Франка, написаному в Сан Ремо над Лігурійським морем 13 і 14-го січня 1903 р.

Нагоду до написання цього листа дав їй сам І. Франко, який прислав їй цикл своїх поезій під загол. „Із дневника" та просив її „відгукнутися" на них. Л. Українка коротенько відповіла в своєму листі на інші справи, про які писав Франко, і ввесь лист присвятила тому, що Франко мусів занедбувати літературну працю в користь писання репортажів із господарських вистав тощо. Вона писала Франкові:

„Так при читанні Ваших віршів я згадала собі, як давно колись, ще в Колодяжному, Ви розповідали мені плян одної драми, що здався мені незвичайно цікавим і оригінальним, потім — елементи з нього я пізнала в „Кам'яній душі" і щиро призналась Вам, що від пляну я більше сподівалась. Ви сказали тоді, що дійсне мусіли „скрутити голову" плянові через незалежні від Вас причини: „умови моєї праці .., умови мого життя .. . умови нашої сцени". Що я могла на те сказати? — але мені було жаль того пляну із „скрученою головою", як чогось рідного".

Далі Л. Українка пригадувала І. Франкові, що він говорив їй про те, що хоче написати роман, який „лежав йому на душі", але не здійснив цього пляну, бо в тому часі мусів писати „страшну масу дрібних дописів по всіх усюдах". Поетка пригадала собі тепер те все, коли прочитала Франкові поезії, в яких поет згадував про ненаписані свої літературні твори, як про „ненароджених дітей".

Л. Українка писала Франкові, що раз у Львові „просперечалася цілий вечір" із Трушем і Ганкевичем, які хвалили Франка за „універсальність" і „раділи", що в нас був такий талант — „белетристичний, науковий, поетичний, публіцистичний, практичний і т. д. Поетка твердила, що українське громадянство не повинно тішитися з того, що талановитий поет і белетрист мусить писати звичайні статті й дописи до часописів, тільки мало б вможливити письменникові розвивати свій літературний хист, але і Труш і Ганкевич рішуче на це заявили: „Франко б вам не подякував за це". (За таку оборону).

Тоді Л. Українка сказала Ганкевичеві: „А як би вам казали пляци замітати для мітинґа, і „скрутити голови" вашим промовам?, то щоб ви зробили?" Ганкевич, який відомий був тоді як добрий промовець на вічах, відповів: „Що ж, як би треба було..." Та коли Л. Українка звернулася з подібним запитом до Івана Труша: „А якби вас примусили шильди малювати та вагони фарбувати для громадського добра та для хліба насущого, а пейсажам казали „голову скрутити", то Труш образився і відповів: „То зовсім що іншого!"

Л. Українка заявила своїм опонентам, Трушеві і Ганкевичеві, що лірична драма Франка „Зів'яле листя" — „більше значить", ніж всі статті того ж автора, бо їх міг би написати хтонебудь інший, який не має літературного хисту.

Поетка писала Франкові, що він не повинен соромитися тих поезій, в яких вилив ввесь біль своєї душі, згадуючи про свої ненаписані твори, про ті свої „утоплені діти".

„Чому все має право на сльози: і туга материнська, і нещасне кохання, і громадський жаль ,а тільки душа поета, що втратила свої діти, мусить мовчати?.. І скажуть колись люди: коли сей народ пережив і такі часи, і не згинув, то він сильний".

Авторка листа потішає Франка такими словами:

„І ще знаєте що? Ваші діти не загинули, бо ось вони вже вголос обізвались, — певне не тим голосом, якого Ви для них бажали, не співом соловейка, але людським голосом, людською тугою, і, хто знає, може спів соловейків не так проникав би серце, як сей стогін утоплених дітей Ваших... То акт обвинувачення проти всіх, що винні з сього злочину, проти всього, що вимагає сього злочину. Чому ж би се мало бути промовчаним?"

Авторка листа пише, що в її думці одбиваються слова „Рахіль плаче і не хоче потішитись по дітях своїх, бо їх немає".

„Які були ці діти? Які були б вони, коли б виросли здорові? Чи пам'ятали б їх люди досі, їх матір, і чим би їх пам'ятали нащадки? Хто знає... але тепер вони безсмертні, бо туга їх матері безсмертна, а вони живуть в її тузі. Що було б з їх безсмертя, якби їх мати по них не тужила, якби вона схотіла була потішитися власне тим, їх „вже не вернеш", що „їх немає".

Л. Українка писала Франкові, що вони обидвоє належать до тих людей, які „не вміють терпіти мовчки", як „мужеві пристало", але такий вже фатум над поетами, що мусять гукати по майданах і „прорицати аки одержимі". І вкінці поетка додавала. „А зрештою не мені Вас учити, як маєте з тим фатумом поводитися, бо чи ж не Ви сами сказали про поетів „най будуть щирі, щирі, щирі!" — От тут ввесь закон і пророки!"

Поетка висловила ще свої уваги до Франкової поеми „Лісова пісня", яку попереджував „Заспів" (до М. Вороного) і кінчала свого довгого (на дев'ятьох сторінках надрукованого листа[1]) такими словами:

„У всякім разі, коли схочете ще коли запитати моєї думки і дати мені взамін Вашу, то я з найбільшою охотою відповім Вам так, як от тепер, і Вам не прийдеться докорити мені, що я „ні гаряча, ні холодна"... „Я ж Вам ще ніколи таких довгих листів не писала, то мусите ж і Ви раз дізнати, що то значить зачепити мене! Мені буде радістю, коли Ви іще одважитесь так мене зачепити. — Бувайте здорові. Стискаю Вашу руку. Excelsior! Спасибі за адреси".

[1] Леся Українка. Про літературу. Поезії, статті, критичні огляди, листи. Державне Видавництво Художньої Літератури. Київ, 1955, ст. 222-230.

Микола Вороний

ІВАН ФРАНКО

(Вірш написаний 1913 року в 40-річчя письменницької праці Івана Франка)

Іван Франко — трибун народний,
Пророк-ватаг, ратай-співець
І громадянин благородний...
Як той Орфей, герой рапсодний,
Він з неба віщий посланець!

Іван Франко — мов дух стихії,
Що творить в нас і серед нас,
Що будить сили молодії,
Руйнує зло, живить надії
На Україні в лютий час.

Іван Франко — могуча сила,
Як гордий дуб, міцний ґраніт,
Котрого буря не зломила
І хоч верхів'я опалила,
А він красує сорок літ!

Чолом тобі, життя страждене!
Хай стисне зранена рука,
Як меч, перо своє надхненне!..
Хай сяє нам благословенне
Ім'я славетного Франка.

Михайло Коцюбинський, Іван Франко і Володимир Гнатюк

„ЖИВУ ВІРОЮ І НАДІЄЮ"...

Промова Івана Франка на ювілею Його 25-літньої діяльности

...Я не вважаю себе ані таким великим талантом, ані жадним ґероєм, ані таким взірцевим характером, щоб моя особа магла загріти всіх до себе. 25 літ я був тим пекарем, що пече хліб для щоденного вжитку. Я завсіди стояв на тім, що наш народний розвій має бути міцною стіною. Муруючи стіну, муляр кладе в неї не самі тільки ґранітові квадри, яле як випаде, то і труск і обломки і додає до них цементу, котрим я заповнював люки і шпари. В кожнім часі я дбав про те, щоб відповісти потребам хвилі і заспокоїти злобу дня. Я ніколи не вважав свойого противника занадто малим; я виходив на всяку арену, коли боротьба була потрібна для прояснення справи. Я знаю, що з моїх творів дуже мало перейде до пам'яті будущих поколінь, але мені се байдуже; я дбав поперед усього про теперішніх, сучасних людей.

Я син селянина, вигодуваний твердим мужицьким хлібом, я почував себе до обов'язку віддати працю свого життя тому простому народові. Вихований у твердій школі, я відмалку засвоїв собі дві заповіді. Перша, то було власне почуття того обов'язку, а друга, то потреба ненастанної праці. Я бачив відмалечку, що нашому селянинові ніщо не приходиться без важкої праці; пізніше я пізнав, що й нам усім, яко нації, ніщо не прийде задармо, що нам ні від кого ніякої ласки не надіятися. Тільки те, що здобудемо своєю працею, те буде справді наше надбання; і тільки те, що з чужого культурного добра присвоїмо собі також власною працею, стане нашим добром. От тим-то я старався присвоювати нашому народові культурні здобутки інших народів і знайомити інших з його життям.

Головну увагу клав я завсіди на здобування загальнолюдських прав, бо знав, що народ, здобуваючи собі загальнолюдські права, тим самим здобуває собі і національні права. І сам я у всій своїй діяльності бажав бути не поетом, не вченим, не публіцистом, а поперед уього чоловіком. Мені закидували, що я розстрілюю свою діяльність, перескакую від одного заняття до іншого. Се було власне випливом мойого бажання — бути чоловіком, освіченим чоловіком, не лишитися чужим у жаднім такім питанню, що складається на зміст людського життя. А пізнавши щонебудь, я бажав і всіх сил докладав довести й інших до того, щоб зацікавилися тим і розуміли се. Декто звиняв мене тим, що важкі обставини життя, конечність заробітку, спонукувала мене кидатися на різні поля. Але мені здається, що тут більше причинилася моя вдача, те гаряче бажання — обняти цілий круг людських інтересів. Може бути, що сей брак концентрації зашкодив мені, яко письменникові, але у нас довго ще будуть потрібні такі, як я, щоб розбуджували інтерес до духового життя і громадили матеріял, обтесаний бодай з грубшого. Фундаменти все так будуються; а тільки на таких фундаментах, на таких стінах може згодом здвигнутися пишне, сміле склепіння..."

Богдан Лепкий

ДО ГЕНЕЗИ ФРАНКОВОГО МОЙСЕЯ

Журів. Липень, року 1892.

Вертаюсь із поля, від женців.

Минаю церківцю на горбі, стаю на східцях.

Звідси чудовий вид на Гиновичі, Лапшин, на бережанський став.

Хочу налюбуватися цим видом. Але бачу, під нашою грушкою, на мураві трьох панів.

Один — мій батько, другий Андрій Чайковський, але хто третій, найнижчий, у сірій, люстриновій блюзі і в вишиваній сорочці, з помітно високим чолом, — ніяк не вгадаю.

Підходжу і здоровлю.

— Це мій син, студент філософії, знайомить мене батько з незнаним мені гостем.

— Іван Франко, — каже цей і подає руку.

Здивований і врадуваний стаю під грушкою і мовчу.

Франкові твори я знав і любувався ними. „Захар Беркут", „Панські жарти", „З вершин і низин". — Пригадалися поодинокі образи й постаті з цих творів і відновилися враження, що вони їх викликували колись при читанні. А оце й автор Іван Франко. Не скажу, щоб я собі так уявляв нашого великого поета. Крім височенного чола й крім трагічних очей, нічого незвичайного в ньому не було. І з вигляду, і з одягу, і з мови пересічний інтеліґент, учитель або урядовець, а не мистець пера й володар думки.

Тільки ті сині очі в червоних обвідках дивляться не на тебе, а кудись далеко, в невідоме.

— А де тут двір? — повертається Франко до мого батька.

— Нема. Жуків мабуть належав до Яна Кєлєцького, героя Словацького поеми.

— Того, що його наїхав Сінявський, двір спалив і сліди по ньому заорав?

— Так. У Жукові ще й тепер живуть селяни Білецькі, а на їх подвір'ї є староминні муровані пивниці, останки колишнього шляхетського двора.

— Можливо... А чиї ж це ті ліси кругом такі прегарні?

— Графа Потоцького. Потоцькі одідичили, чи купили добра по Сінявських.

Хвилина мовчанки. Франкові очі блудять по зелених оболонях, по річці, що перепливає їх і по довгій стяжці мурованої дороги, що спускається з Бережан до Золочева.

— А селяни лісу не мають? — питає Франко.

— Ні, не мають, — відповів батько.

— Стара історія: „ліси й пасовиська". Пощо хлопові лісу? Най краде або замерзає. Що це кого обходить?

І знову мовчанка.

А по хвилині: — А риба у тій ріці є? — цікавий знати Франко.

— Є, але дрібненька. Тільки після повені або по зливі попадається більша.

— І раки є?

— Бувають.

— А цей гостинець куди йде?

— До Золочева.

— То ми ним поїдем до Краснопущі?

— Не до самої, лише до Піхова, а там ще шматок поганої польової доріжки.

— Тому й не виїжджаймо пізно, щоби за дня можна було оглянути монастир і його бібліотеку, бо це мене найбільше цікавить.

— Не спізнимося, — заспокоював батько гостя. — От бачите, саме на обід нас просять.

Пішли до хати, а я ще побіг на подвір'я подивитися, де примістили коней Чайковського. Коли вернувся, то застав батька й обох гостей у їдальні, при ґанку. Ганок оброслий диким виноградом. Скляні двері, бо вікна тут не було, ніби хтось зеленою занавісою прислонив. Надворі спека, а тут холодок. Зелені рефлекси падуть на обличчя. Обід добрий, а вино також найкраще, яке було в хаті. Але на обличчі Франка вдоволення якось не помітно. Їсть і п'є, як за напасть, буцім йому байдуже, що він їсть і що таке п'є. Мені здається, що він навіть лихий. Але чого? Ми так хотіли б догодити нашому несподіваному й дорогому гостеві.

Я не знав, що за той час, як мене не було в хаті, Франко з батьком балакали про Корнила Устияновича і про його „Мойсея", мальованого і написаного віршем. Вони цю розмову продовжували і ввесь час обіду.

Батько, як був у горах, в Ялинковатім, то познайомився з Миколою Устияновичем, поетом і товаришем Маркіяна Шашкевича та його сином Корнилом, теж поетом і талановитим малярем. Корнило був на декілька літ старший від мого батька, але оба вони виросли в тій атмосфері. Захоплювалися Шекспіром, Шіллером і Геґлем й оба належали до народовців сімдесятих років. Корнило, дуже гарний собою, живий, бувалий у світі і дотепний, вносив зі собою радість у кожну хату і в кожне товариство, в якім появлявся. Гарно деклямував і розказував так живо й весело, що люди не могли налюбуватися його оповіданнями та анекдотами. Всі його любили, батько також. А Франко ні, бо Франко належав до того покоління, що виросло під впливом позитивізму й реалізму, до покоління, що своїм провідником уважало Драгоманова. Для Франка Корнило Устиянович був позером і деклярматором, людиною неповажною й не дуже вартісною в літературі, а мабуть теж і в малярстві.

Батько боронив Корнила — зокрема, як поета. Цитував початок його „Мойсея": — „Мертва очам, німа для уха, жене від себе жизні духа". Невже ж це не гарний початок опису пустині? — казав.

— Гарний, але поверховний —стояв при своїм Франко. — І цілого Мойсея він малював зверху, а до глибини душі тієї великої людини не дібрався, може навіть не пробував дібратися. Його звичайно цікавив рух, жест, ґрандецца. Люди на його образах — це не люди, лиш актори.

— І Мойсей на образі Устияновича також?—питався батько.

— І Мойсей. Подивіться, як він стоїть, як таблиці тримає, як дивиться на вас.

Тут вони, Франко й батько, стали аналізувати біблійного Мойсея. Вив'язалася розмова найцікавіша, яку я колинебудь чув: Оба розмовники мали незвичайну пам'ять і оба знали предмет. Може й тому залишилися на своїх позиціях, до порозуміння не дійшло. Чайковський у розмову не встрявав. Я був теж тільки німим свідком, жадібно ловив кожне слово, знаючи його вартість. Я тоді досить багато малював і тому пильно стежив за змінами виразу облич розмовників. — Мене цікавила ця припадкова, жанрова картина: сільське приходство, парох, його гості, зелені рефлекси і живі слова. Здавалося, що Франкове чоло ще більшим стало і що обвідки кругом очей ще більше почервоніли, немов то він лихий, що далеко десь на селі знайшов людину з такою величезною пам'яттю і з таким знанням, яке мав мій батько. Подякував за обід і вийшов в город.

За хвилину вернувся.

— Ні, ні, отче, — звернувся до батька, кажіть собі, що хочете, але мене Устияновичів „Мойсей" не вдоволяє. Побачите, якого я колись напишу!

І написав, але батько Франкового „Мойсея" вже не побачив.

Христя Алчевська

ІВАНОВІ ФРАНКОВІ

Всі муки коханого краю,
Всі сльози народу свого
Складав ти в зболілому серці —
Й ридало воно!..

І степу безкрайого пісня,
І море народних страждань,
Мов темная нічка лягали
На білую скрань;

І ти сумував за Мойсеєм,
Що нарід не чує тебе,
Що більш не врятує Вкраїна
І волі й себе!..

Учителю! — Сонце вже сходить,
З тобою ми всі: не ридай...
Народе, що з нами, народе, —
Мойсея вітай!..

Ірина Домбчевська

ІВАН ФРАНКО В ЗАХИСТІ УСС У ЛЬВОВІ

Був дощовий, листопадовий вечір 1915 року. З дерев на Святоюрській Горі спадало останнє пожовкле листя. Вулиця Петра Скарги, де примістився в тодішньому монастирі Студитів „Захист для Українських Січових Стрільців" — спливала осіннім дощем.

Ранені і хворі лежали на ліжках. Дехто спав, дехто розповідав собі ще свіжі переживання з боїв. Це ж було недовго після бою на Маківці.

Здалека доходив час до часу гомін гарматніх стрілів. З доручення Української Самаритянської Помочі я була управителькою Захисту УСС. По всіх зайняттях і по щоденній конференції з нашим секретарем, скарбником та заразом фотографом — хотілося спочити, як раптом задзвонив дзвінок при брамі. Що це за спізнений гість прийшов до нас в таку незвичну пору?

Наш дверник зголосив, що якийсь пан хоче зі мною говорити. За хвилю входить добре мені знайомий — радник Бандрівський. На мій запит, що приводить його в таку погану погоду, відповідає:

— Скажу коротко. Іван Франко дуже хворий. Не має ніякої опіки. Жінка в санаторії, дочка з чоловіком далеко, в Києві, сини на війні. Прийміть Франка до Захисту УСС.

Висказала я зразу сумнів, чи мав би в захисті Франко повний спокій. Хлопці молоді, часом голосно говорять, заспівають. Щодо лікарської опіки було б добре. Наш лікар, директор „Народної Лічниці" буває щоденно, а стрілецький лікар Щуровський є на місці.

Тому, що Захист УСС був під опікою Української Самаритянської Помочі", я обіцяла радн. Бандрівському передати його прохання на Засідання Управи Т-ва, в якім я була водночас секретаркою. Я була впевнена, що дістану прихильну відповідь.

На засіданню передала я справу д-ра Франка на розгляд Управи. Так, як я сподівалася, прийнято її дуже прихильно. Бо і як могло б бути інакше, при тодішньому складі Управи, що до неї входили: як предсідник — член Палати Панів — Олександер Барвінський, лікарі: д-р Євген Озаркевич та директор „Народної Лічниці" й фундації Митрополита А. Шептицького, як правний дорадник адвокат д-р Мир. Янкович, як скарбник, Федь Федорців, як пресовий референт — Степан Чарнецький і підписана, як секретарка.

Про вислід повідомили ми радн. Бандрівського. Він зараз привіз дуже хворого та зміненого на виду д-ра Івана Франка до Захисту УСС. Був теж разом з ним братанич поета — Василь Франко з Нагуєвич.

Разом з д-ром Володимиром Щуровським привітали ми нашого Великого Гостя та провели до заздалегідь приготованої мною кімнати на партері. Була вона затишна і не доходив до неї гамір з вулиці. Представила я Франкові Соню Моджейовську, медсестру, що мала піклуватися ним, та навіть Рузю, що мала прибирати кімнату та подавати їжу. Д-р Щуровський своїм ніжним підходом здобув прихильність хворого, та до кінця перебування в Захисті доглядав його, мов рідного батька.

Я відійшла до своїх обов'язків. Вечоріло. Настала тиша скоріше, з огляду на здоров'я гостя. Заздалегідь повідомила я недужих у всіх залях, та просила мати це на увазі, що зустріла нас велика честь гостити відому та шановану нами всіми Велику Людину—д-ра Івана Франка.

Цього ж таки вечора зайшов до моєї кімнати Франко сам. „Хочу просити вас, пані, щоб не робили у мене часто порядків, бо я цього не люблю." Та ще сказав, які страви любить (між іншими кутю, малиновий сік та особливі палички з цитриновою масою, що їх привозили під час війни з Кавказу).

— Буде згідно з вашим бажанням, пане докторе! Я навіть вибрала відповідну прислугу, щоб вам надто не набрикрювалася — відповіла я і відпровадила хворого до кімнати, побажавши йому доброї ночі.

Так почався перший день перебування І. Франка в Захисті УСС, та остання фаза його життя. Другого дня виїхала я на розшуки по місті, щоб знайти харчі, що їх любив наш хворий.

Львів був окупований москалями. Крамниці порожні. Тільки в „Народній Торговлі" закупила запас, справді дуже добрих кавказьких ласощів, а малиновий сік дістала від моєї доброї тітки — пок. Паньківської. Кутю прислали мої батьки. Все було в порядку.

Дієту Франкові записував лікар і згідно з його інструкцією страви для нього приготовлювано окремо.

На другий день взяв хворого під опіку д-р Овчарський. Що тільки можна було зробити, щоб полегшити довголітню недугу — він робив. Хотів довести до того, щоб хоч пальці правої руки урухомити настільки, щоб Франко міг писати.

В деякі дні почував себе пацієнт настільки добре, що навіть в товаристві лікаря відвідував хворих по залях. Пощастило навіть нашому секретареві зробити кілька фотографій. Під час відвідин — Франко розмовляв з хлопцями, радів з ними.

Жіночий комітет, що його створив гурток жінок при Захисті, приготовив прегарний Свят-Вечір. Взяли в ньому участь не тільки хворі, але всі Січові Стрільці із Станиці, разом з командантом — пок. д-ром Волошином. Був Всч. о. Софійовський, як представник парохії, представники преси, ціла управа „Самаритянської Помочі". Ми дуже раділи, що д-р Франко буде теж з нами. Але, не зважаючи на наші прохання, не хотів він прийти, що нас засмутило. Ходили тільки привітати його в кімнаті. Гомін коляд доходив до нього, бо великий рефектар оо. Студитів — був теж на партері.

В день Нового Року 1916 десятник УСС Гриневич зробив знімку групи: д-р Іван Франко, д-р Овчарський, д-р Щуровський та моя скромна особа.

Незабаром одержала я відпустку і виїхала до Фрайштадту в Австрії. Там був табір полонених українців під опікою Союзу Визволення України, де одним з професорів був мій чоловік.

Багато цікавого побачила я там, бо це була мала Україна. Виклади, хор та оркестра, театр, своя друкарня, де друкувалася газета „Розвага", календарі та твори полонених і т. ін. Все добре запам'ятувала собі, бо при прощанні з д-ром Франком обіцяла йому оповісти свої враження.

В часі моєї відсутности відбувся в Захисті у Львові Щедрий Вечір. Тоді заступили мене Олена Федак та моя пок. сестра Стефа Рибчак. Тоді теж зроблено знімку з Франком, бо він погодився бути на вечорі разом з хворими.

При виїзді з Фрайштадту передали мені полонені дарунок для Івана Франка — всі таборові видання і лист.

По повороті передала я все те Франкові. Він дуже втішився, оглядав з моєю допомогою книжки, читав листа. Випитував багато про життя в таборі. Однак це були лиш проблиски здорової думки, що замінювалися в задуму та візії.

На столі Франка побачила я рукописи, писані лівою рукою. Багато з них дав він Щуровському, а може передав ще декому з відвідувачів. — Дещо мабуть попало до Т-ва ім. Шевченка.

Все ж таки в порівнянні з давнішим, здавалося нам, що здоров'я його поправилось. — Цікавився дечим, був навіть інколи веселий.

Проходив час, і надійшла весна. Вона принесла нам дуже сумну несподіванку. — При помочі братанича виїхав потаємці Іван Франко одного дня раннім ранком до своєї хати. На нас усіх зробило це велике враження. Ми вияснювали собі, що це була туга за власною хатою, книжками, творами — у передчутті близького невмолимого кінця.

Не був осамітнений Іван Франко в Захисті. Відвідували його сини та приятелі.

Одного дня в травні наспіла до нас вістка: Іван Франко не живе! Без родини, без приятелів відійшов самітно з цього світу. Сум огорнув нас усіх. Затих сміх. Хоч була весна навколо і Святоюрська Гора вкрита була квітами, а крізь відчинені вікна заносив вітрець весняні пахощі.

Щораз прибігав хтось до нас та питав: Чи знаєте, що Іван Франко помер? Цілий Львів сколихнула ця вістка.

Увечорі поїхала я на вул. Понінських, щоб віддати останню пошану Покійному. — Лежав у пустій кімнаті без родини та приятелів. Навколішках з сльозами в очах молилася я, щоб Добрий Бог прийняв зболілу душу Івана Франка.

В похоронах Франка взяв участь майже цілий Захист, крім найтяжче хворих.

Антін Рудницький

ФРАНКО В МУЗИЦІ

Факт, що зв'язок Шевченка з українською музикою — чи то у формі впливу його творчости на музичну творчість, чи то в суто чисельній перевазі музичних творів до Шевченкових слів, або написаних під їх враженням — куди більший, як Франка, — не важко пояснити. І сама есенція поезій Шевченка, раз глибоко драматичних, раз мрійливо ліричних, любовних чи історичних, повних емоції особистих переживань, то знову повних патосу і пророчого надхнення, усі завжди овіяні особливою українською романтикою, і чудова, дуже різноманітна форма його віршів, подиву гідна прозодія, і врешті зразково-чиста мова — усе це ще й до сьогодні має просто магічну силу на всіх без винятку українських композиторів.

Дещо інакше мається справа з Франком, чи пак з відношенням українських композиторів до його творчости. Відкидаючи очевидно будь-яку спробу порівнянь вартостей Франка і Шевченка, як поетів, чи їх ролі в культурному й політичному розвитку нашої нації — обидва вони були геніями, а ще ніхто не видумав мірки, якою можна б міріти величину генія, чи вагу, якою можна би важити його значення — треба ствердити, що творчість Франка фактично ще замало використана українськими композиторами і мабуть ще навіть не як-слід ними зрозуміла. Здебільша знайшли відгомін в музиці ліричні поезії Франка, до яких написано не більше трьох-чотирьох десяток сольових пісень. Є декілька хорів; є врешті три-чотири монументальних твори, монументальних з чисто формальної сторони (опера, симфонічна поема), так і з огляду на їх суттєвий зміст („Каменярі", „Мойсей"). Цього, очевидно, надто мало, беручи під увагу місце, яке Франко має в українському народі взагалі, а в українській культурі зокрема: поета-велетня і народного провідника, перед яким з найбільшою пошаною клоняться голови усіх українців.

Лисенко, який написав кількадесят творів до слів Шевченка, та в деяких з них („Радуйся, Ниво", „Б'ють пороги") осягнув вершок своєї творчости, залишив тільки п'ять пісень до слів Франка: „Не забудь юних днів", „Місяцю князю", „Розвійтеся з вітром", „Я не кляв тебе, о, зоре", і „Безмежнеє поле". На жаль, ні одна з цих пісень не характеристична ані особливою оригінальністю, ані такою інвенцією, як хоч би скромненька й простенька, але так глибоко відчута його Шевченківська пісня „Ой одна я, одна". Цей же вірш Франка „Розвійтеся з вітром" використаний і Степовим, і ця його пісня, вкупі з його же „Як почуєш в ночі", мабуть найбільш популярні серед нашого громадянства пісні до слів Франка. Зате Степового „Земле моя, всеплодющая мати" — майже невідома.

Серед сучасних українських композиторів мабуть першим ,що написав пісні до слів Франка, був Гнат Хоткевич („Весна прийшла", „Веснянка", „Vivere memento"). У Ревуцького находимо пісню „Сльози жіночі", у Мейтуса „Цехмайстер Купер'ян", „Гримить! Благодатна пора настає" й інші, у Грудина „Чому не смієшся ніколи"; писав пісні до слів Франка Микола Фоменко; автор цих р'ядків має у своєму циклі „Пісні Любови" (з 1920 р.) м. ін. пісню до слів Франка „Не знаю, що мене до тебе тягне".

В р. 1941 Київське видавництво „Мистецтво" видало, з нагоди Франківського ювілею, — збірник „Романси радянських композиторів на слова Івана Франка" (на окладинці, до речі, і репродукція нагробного пам'ятника на могилі Франка у Львові, в тридцятих роках вирізьбленого теперішнім „нюйоркчанином" Сергієм Литвиненком). У цій збірці є пісні Вериківського, Мейтуса, Лятошинського („Твої очі як те море", „Чого з'являєшся мені", „Безмежнеє поле", „Чому не смієшся ніколи", „Не минай з погордою") і інші.

Та ні одна з перечислених вище пісень ані особливо замітна, ані не представляє собою нічого важливішого в розвитку будь-якого з цих композиторів. Саме навпаки, мається діло в випадку двох пісень з оркестрою Василя Барвінського „Ноктюрн" і „Сонет", написаних на замовлення Ювілейного Комітету святочних Франківських концертів у Львові в 1936 р. для Марії Сокіл і нею тоді вперше виконаних. Обидві ці пісні, на думку автора цих р'ядків, не тільки найкращі з усіх існуючих до слів Франка, але й у творчості Барвінського находяться на самому вершку. Його ліричний талант найшов у „Ноктюрні" („Місяцю князю") свою найчутливішу, найніжнішу й найщирішу виразистість; знову ж у „Сонеті" („Благословенна будь поміж жонами...") Барвінський дав мабуть чи не одинокий зразок стихійного темпераменту, підкоривши його досконалій вокальній лінії й оркестровій інструментації кращій, як в будь-якім другім його творі.

На цих пам'ятних Франківських концертах у Львові виконувалися й інші великі, а то й монументальні твори, дякуючи зовсім рідкому в наших відносинах випадкові: замовленню Ювілейним Комітетом нових музичних творів (що заплатив за них ефективними грішми!) ще у трьох інших тоді репрезентативних українських композиторів у Львові. І так в цих концертах виконано симфонічну поему Людкевича „Каменярі", Н. Нижанківського хор „Наймит" і пісню для голосу з окрестрою „Поклін тобі, зів'яла квітко" та автора цих р'ядків Пролог з „Мойсея" для драматичного тенора й оркестри (написаної для Михайла Голинського — як і вгорі названа пісня Нижанківського й Голинським виконана.

У ділянці хоровій творів до слів Франка дуже мало. Та бодай один з них є від довгих років в залізному репертуарі усіх українських чоловічих хорів. Людкевича „Вічний революціонер". Не менш ефектовним—і теж добре відомим між мішаними хорами — є Стеценка кантата „Розвивайся ти, зелений дубе". Є „Десять шкільних творів" (для дитячих голосів) до слів Франка композитора Пилипа Козицького (з 1929-го р.); є теж мішаний хор з фортепіяном (з р. 1926) „Коваль" Михайла Гайворонського.

Та найвеличавішим музичним твором зв'язаним з Франком, є бізсумніву опера Бориса Лятошинського — „Золотий Обруч", чи пак „Захар Беркут" (йшла вона на Україні під обома назвами, як теж як „Беркути"). Закінчена в 1929 р. до лібретта зладженого відомим письменником Я. Мамонтовим, за найбільш популярним романом Франка „Захар Беркут", опера „Золотий Обруч" (4 дії, 9 відслон) вперше була виставлена у Київському Державному Оперовому Театрі в сезоні 1930-1931. Диригентом опери був Лев Брагінський, режисером — Манзій; в головних ролях виступали Бишевська (Мирослава), Дідківський (Максим) і Донець (Захар Беркут). Опера на загал перевантажена надто густою інструментацією, а вокальні партії не мають достаточно пластичної мелодійної лінії, щоб звучати переконливо і доходити до слухача. Є в опері низка знаменитих окремих номерів — як танки, китайський, індійський й ,особливо — гуцульський, та арії Мирослави й Максима, які ярко виділяються в цілому творі. Та, не зважаючи на недотягнення, і музичні і суто драматично-сценічні цієї опери Лятошинського, він такий поважний, цікавий і досвідчений композитор, що все, що виходить з-під його пера заслуговує на найбільшу увагу і пошану. У випадку „Золотого Обруча" це монументальний твір, який в історії української музики займає почесне місце.

В ділянці театральної музики зв'язаної з Франком недавно відсвятковано роковини Франка театром Гірняка виставою інсценізованого, чи пак здраматизованого „Мойсея", з „вокально-емоційним" супроводом Миколи Фоменка.

У зв'язку з ювілейними святкуваннями в честь Івана Франка цього року, постала низка нових музичних творів, чи то до слів поета, чи зв'язаних з його особою і творчістю. Отже, згідно з вісткою в „Рад. Україні" з 26 червня ц. р. („Свобода" з 20 липня) Микола Колесса написав музику до фільму „Іван Франко", накручуваного у Львові, Роман Сімович — увертюру, присвячену Франкові, Кос Анатольський написав низку пісень до слів Франка та музику до балету за новелею Франка „Сойчине крило", Євген Козак зробив обрібки улюблених „Народних пісень" Івана Франка та пише музику до його п'єси „Учитель", Ісидор Вимер (?) пише симфонічні картини за мотивами казок І. Франка. Автор цих рядків закінчив цього літа симфонічну картину „Пролог" до „Мойсея" Франка для мішаного хору, симфонічної оркестри і солістів.

Та ні опера, ні симфонічні твори, ні сольові пісні ,незв'язані музично серед українського народу з ім'ям Франка так сильно і нерозривно, як мелодія (до речі, неоригінальна, українська, а давньонімецького походження) підкладена Денисом Січинським під Франківські слова „Не пора, не пора". Вона стала — особливо в Західній Україні — просто другим національним гимном і на її словах — „Не пора, не пора москалеві, ляхові служить" — виховувалися в національному дусі цілі покоління.

Кінчаючи, автор цих рядків хоче зазначити, що він свідомий факту, що ця стаття тільки загально-інформаційна. Академічно-наукова розвідка про ролю творчости Франка в українській музиці побажана і потрібна; треба сподіватися, що ця тема колись зацікавить наших музикологів.

ІВАН ФРАНКО

(Закінчення зі стор. 1-шої)

Проте, Франко не кинув наукової праці. І в цьому велику ролю відограв М. Грушевський, що приїхав у 1894 р. до Галичини і став професором Львівського університету. Франко знайшов у ньому приятеля й надхненника в науковій праці. Тепер він мав можливість писати наукові статті до „Записок Наукового Товариства" і ще більше, ще інтенсивніше розгорнув свою науково-громадську працю.

Люди дивувались: де в нього бралось стільки часу, сили й охоти до праці. Не можна собі уявити, як могла людина так розпорошувати свої сили й давати таку велетенську продукцію в цих ділянках творчости.

Праця в польськім щоденнику, редагування журналу „Життя і Слово", літературна праця, наука, різні видання, різні коректи та інші заробітки, — все це вимагало надзвичайної снаги й багато часу, і Франко давав у всьому раду; він працював, працював безнастанно, бо й у життю було його основним завданням: „працювать, працювать, працювати, в праці сконать".

Але його праця не обмежувалась до цього. Франко був ще поет і письменник, після Шевченка — найбільший поет України.

Творчість Франкова була дуже многогранною. Він написав прегарні оповідання з життя робітництва („Бориславські оповідання", „Боа Констріктор"), з життя селянства (збірка „В поті чола"), дав кілька чудових нарисів з перебування в тюрмі („До світла", „На дні"), написав кілька оповідань з своїх дитячих років („Малий Мирон", „Олівець", „Шин шрайбен"). — Крім цього, Франко дав кілька повістей: „Борислав сміється", „Перехресні стежки", „Основи суспільности", а крім того історичну повість „Захар Беркут".

Як поет, Франко залишив нам кілька збірок своїх поезій: „З вершин і низин", „Зів'яле листя", „Із днів журби", „Мій ізмарагд", „Semper Tiro", в яких порушує різні політичні і суспільні питання, де він виступає невтомним борцем за кращу долю народу. Але на найвищий щабель поетичної творчости піднісся Франко в своїх поемах „Іван Вишенський" і „Мойсей".

Та й цього мало. Франко у своїй творчості не забув і про молодого читача, про малих дітей, написавши для них багато оповідань і казок. Немає, здається, жадної української дитини, яка б не любила чарівних казок та байок про звірів та лицарів. І все це завдячувати мають наші діти великому Іванові Франкові.

Праця, невтомна праця на користь всьому народові — це одна з найбільших ознак, що підносить Франка на високий щабель людського благородства. Замість утоми, у нього дедалі міцніше віра в творчі сили, в краще майбутнє свого народу.

Його народ — це Нація, що домагається прав на самостійне існування. І поет вірить в це щасливе майбутнє і з переконанням заявляє:

„Та прийде час, і ти вогнистим видом
Засяєш у народів вольних колі.
Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін волі
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі."

Яка могутня сила віри!

Яка велика переконливість у цих словах! Ось чому Франко віддав все своє життя в боротьбі за краще майбутнє свого народу. „Життя доктора Франка — це одна довга й кипуча боротьба, а піддержували цю боротьбу пісня і праця", — так писав про Франка Михайло Возняк.

Пісня і праця були вічним супутником великого Каменяра, борця за інтереси рідного народу. „Скрізь і завсіди, — писав Франко про себе, — у мене була одна провідна думка — служити інтересам мойого рідного народу та загальнолюдським поступовим, гуманним ідеям. Тим двом провідним зорям, здається, не спроневірився досі ніколи і не спроневірюся, доки мого життя".

Про свою працю на користь рідного народу Франко мав повне право сказати словами своєї поезії:

„Я ввесь вік свій, ввесь труд тобі дав
У незламнім завзяттю,
Підеш ти у мандрівку століть
З мого духа печаттю".

Франко працював не для того лише, щоб працювати. Його праця — це та пекуча потреба, що її ставило перед Франком саме життя, життя його народу. Франко — не тільки поет і письменник, він публіцист, видатний діяч науки; він — Громадянин українського народу. Як великий геній своєї епохи, як борець за кращу долю народу українського, він віддав всі свої сили, все своє життя інтересам цього народу. Він ніколи не думав про власне щастя, бо власне щастя його було в щасті його Народу. Так треба розуміти його слова:

„Не дай (мені) живому в домовину кластися,
Не дай подумать ані на хвилину
Про власну радість і про власне щастя".

Франко — це каменяр на шляху поступу українського народу до кращого життя. Все своє життя він розбивав тверду скалу народного горя, злиднів і темряви, торуючи шлях до кращого майбутнього.

Важким тягарем падали на нього докори своїх і чужих. Вороги намагалися вирвати з його рук важкий молот, що ним він розбивав скалу людської неправди. Франко, знесилений в нерівній боротьбі, не раз падав і знову підіймався, напружуючи останні сили. Але все ж таки він не випустив з рук важкого молота і збудував міцний гранітний шлях, яким прямує наш нарід твердою ходою у краще майбутнє, як символ незламности нашого національного духа, як символ нашої національної єдности.

І постать Великого Каменяра в цей час стає перед нами в усій її величі, як символ твердости віри в наше краще майбутнє!

Проф. П. Ковалів

Ольга Стасюк-Мандзяк

Целіна Журовська - Зиґмунтовська

З початком 1910 року я приїхала до Львова, щоб записатися на поштові курси, і замешкала навпроти Личаківського цвинтаря у Целіни Зиґмунтовської, з дому Журовської.

Целіна жила дуже скромно, з двома дітьми — дівчинкою 13 літ і хлопцем 11 літ; син був подібний до Целіни.

Вона оповідала мені, що коли ще дівчиною працювала на головній пошті у відділі poste-restante, приходив Іван Франко по листи і часами говорив з нею пару слів. Часами відпроваджував її додому.

Одного разу Франко запитав Целіну, чи вона згодилася б стати його нареченою. Целіна відповіла, що заінтересована в кімсь іншім.

Той „інший" був молодий поштовий урядовець, що також працював на головній пошті. Целіна заручилася з ним, і вони думали поженитися.

Одного разу Целіна дістала від свого нареченого лист, в якому він писав: „Моя мама (він мав матір вдову на своїм удержанню) підшукала панну і радить мені з нею женитись; вона має трохи мастку. Як ти на це задивляєшся?"

Целіна зараз відписала: роби так, як тобі ліпше.

Дружина Івана Франка Ольга, нар. Хорунжинська (праворуч) із сестрою Антоніною

В короткім часі Целіна вийшла заміж за податкового урядовця Зиґмунтовського. Вона мала тоді 29 літ, а він 50. По шлюбі вони виїхали до Дрогобича, де Зиґмунтовський мав посаду.

Шість літ пізніше Целіна повдовіла, лишилась з двома дітьми — дівчинкою чотирьох років і хлопчиком двох років. По смерті мужа вона перенеслася до Львова і жила зі скромної пенсії. Мала дальшу родину — однак помочі від неї ніколи не приймала. Дітей виховувала в релігійнім дусі і часто ходила з ними до костелу (завжди говорила по-польськи). Дуже журилася своїми дітьми і їх вихованням. У квітні 1910 року Целіна виїхала зі Львова.

Відвідала я Целіну у Львові з початком липня 1914 року. Вона мешкала тоді при вул. св. Антонія на партері (покоїк і кухня). Я запитала в неї, де діти. Целіна сказала, що дочка пішла до праці, а сина (мав тоді 15 літ) забрав Франко в гори до Ворохти або на Буковину (не пам'ятаю).

Франко був тоді хворий. Оповіла мені дещо про себе. Я попросила в неї її фотографію з молодих літ. Вона відповіла, що дуже жалує, але має лише одну знімку з давніх часів і сховала її дітям на пам'ятку.

Того самого дня виїхала я зі Львова і більше Целіни в моїм життю не бачила. Однак 1917 року довідалася, що коли Франко хворів, вона доглядала його і була при його смерті.

В 1919 році була я у Львові і хотіла відвідати Целіну, однак довідалася, що вона виїхала з дочкою до Варшави, де її дочка дістала посаду, а син вступив до польських леґіонів.

1923 року я виїхала до Америки і більше про Целіну не чула.

Василь Настич

ФРАНКО — АНТИМАРКСИСТ Й АНТИКОМУНІСТ

Довший час не знали люди, чому большевики так намагаються залучувати в почет своїх богів українських визначних поетів, письменників і т. п. Аж вкінці виявилося, що роблять вони це тому, щоб послабити національно-визвольну силу найвизначніших творів української літератури. Так, крім Тараса Шевченка, й низки інших визначних письменників, навіть тих, що їх уже збиралися большевики оголосити буржуазними, зробили вони „революціонерами-демократами" на зразок Белінського, Добролюбова або Чернишевського. Таких письменників, як бачимо, проголошують патентованими друзями „великого російського народу", вихованцями і адораторами російської культури і літератури, малощо не російськими письменниками.

І так, Шевченко у большевиків — вірний друг москалів, а ворог своїх приятелів і друзів, Костомарова, Куліша і інших, як українських націоналістів-ретроградів. А коли твори якого письменника чи поета не вкладаються у большевицьку форму, тоді починається „підстриження і підмальовування", а вкінці видання „вибраних творів" з відповідними поясненнями.

Подібно, як з Шевченком і іншими письменниками, зробили большевики з письменниками Західньої України. — Хоч на цих письменників ніякого впливу російського ніколи не було, большевики цей вплив вигадують. Особливу увагу прикладали й прикладають большевики до письменників, що мали своїми творами всеукраїнський вплив, як Франко, Стефаник, Мартович, Кобилянська і ін.

Найбільше большевики заходилися і заходяться коло творів Івана Франка. Вони дуже старанно приховують всі ті твори, у яких він гостро виступає проти безправ'я, проти насильства, проти русофільства і польонофільства та проти комунізму. У них Франко — це предвісник комунізму.

А тим часом на підставі таки творів Франка виходить ясно, що він не тільки не був прихильником комуністичної доктрини чи науки, але раз-у-раз поборював її так основно і речево, як ніхто з його сучасників.

Правда, в молодих роках Франко брав активну участь у соціялістичному русі, у дозрілому віці був головою Української Радикальної Партії, яка стояла на соціялістичній базі, але той соціялізм не мав нічого спільного з т. зв. науковим соціялізмом. — Франко завжди підкреслював, що його соціялізм, який є частиною його світогляду, це етично-моральний соціялізм, який випливає зі щиролюдського і гуманного чуття. Це ми бачимо з усієї Франкової громадської і письменницької діяльности, з його високопатріотичних а заразом щиролюдських та народолюбних творів, де любов до України поєднана з любов'ю „до всіх, що ллють свій піт і кров, до всіх, кого гнетуть окови", незалежно від кляси, стану, раси й національности.

Цікавитися соціялізмом, як сам Франко каже, він почав з того часу, коли в 1877 році засів на лаві оскаржених „за приналежність до тайного товариства". Вийшовши з тюрми, він не то що перечитав усю тодішню соціялістичну літературу, але й сам почав на соціяльно-економічні та робітничі теми писати й друкувати. Але під впливом Михайла Драгоманова, що остерігав його перед т. зв. марксизмом і протиставив марксизмові гуманний романський соціялізм та практичний радикалізм англійської робітничої партії, Франко ніколи марксизмом не захоплювався.

Наслідки перестороги Драгоманова можна бачити в усіх економічних статтях Франка. Можна бачити і в статтях про робітничі та селянські справи. Всюди він звертає увагу на те, що соціялістичні доктрини не ціль, а засіб для осягнення кращого життя.

В році 1895, коли Юліян Бачинський видав книжку — „Україна ірредента", Франко не вдержався, щоб на неї не вмістити в журналі, що його він редаґував, критичну розвідку. Він, просто, висміяв соціял-демократів, які називали себе визнавцями наукового, чи інакше марксівського соціялізму, за те, що вони, наче аптекарі, мають вже готові рецепти на вилікування суспільних і економічних хвороб. Він дослівно писав: „За проводом Енґельса та Кавтського автор викладає „матеріялістичний світогляд", в котрім находяться готові формули для виснення найскладніших історичних явищ: релігія — це витвір буржуазії, національність — це витвір буржуазії, національна держава — це витвір буржуазії і т. д. Але все це залежить від форми продукції, є тільки її виразом. Бодай то мати такий делікатний світогляд. Кілька формулок, і чоловік кований на всі чотири ноги, попросту бери та й мудрість ложкою черпай. А що найцінніше, так це те, що при помочі цього світогляду вся будуччина відкрита перед тобою, мов на долоні". („Життя і Слово", т. IV., кн. 6, стор.842).

В році 1897 надрукував Франко в журналі „Життя і Слово" перекладні статті Бернарда Шова і Бакса, присвячені критиці теорії і практики соціял - демократичної партії, та свій реферат „Соціялізм і соціялдемократизм", де наперекір твердженню соціялдемократів про самостійність і повну оригінальність марксівської теорії, наводить джерела, з яких саме Маркс запозичив до своєї теорії. До цієї проблеми вернувся Франко за сім років ще раз і в статті „До історії соціялістичного руху" („Л.Н.В.", 1904, кн. 3.) виказав, що „Комуністичний Манифест" не є оригінальний, а списаний від французького соціяліста Консідерана.

Як Франко розумів соціялізм і з якою відразою ставився до марксизму, може посвідчити його передмова до збірки поезій „Мій Ізмараґд", датована 15. XII. 1897 (збірка видана 1898 р.). Дослівно він писав так: „Жорстокі наші часи! Так багато недовір'я, ненависти, антагонізмів намножилося серед людей, що недовго ждати, а будемо мати (а властиво вже й маємо!) формальну релігію, основану на догмах ненависти та клясової боротьби. Признаюся, я ніколи не належав до вірних тої релігії і мав відвагу серед насміхів і наруги її адептів нести сміло свій стяг старого, ще пралюдського соціялізму, опертого на етичнім, широко-гуманнім вихованні мас народних, розповсюдженні освіти, науки, критики, людської та національної свободи, а не на партійнім догматизмі, не на деспотизмі, не на бюрократичній реґляментації всеї людської будуччини, не на парляментарнім шахрайстві, що має вести до тої будуччини".

В році 1899 Франко виступив ще гостріше у рецензії на брошуру А. Фаресова „Народники і марксисти" („ЛНВ", 1899, кн. 6. стор. 186), де писав: „Німецький соціял-демократизм, перещеплений на російський ґрунт працями Плеханова, Струве, Туган-Барановського і ін., здобув собі багато прихильників серед молоді і навіть загалом серед освіченої громади, котрій він імпонує знанням будуччини, простотою в ставленні і розв'язуванні найскладніших питань, догматичністю тез, ніби науковою фразеологією і тим, що покійний Драгоманов у німецьких демократів називав „жидівською самохвальбою". Є це характерне явище, що саме в пору, коли цей марксівський соціял-демократизм і з погляду на свої наукові основи, і з погляду на свою політику, яко партія, в Европі близький банкротства, він здобуває собі найгарячіших прихильників у Росії, серед російської молодіжі. Дуже сумно, що на цю доктрину ловиться у значній части гарячіша українська молодіж, соціял-демократизм стає ворожо як проти усяких об'явів суспільної самодіяльности та децентралізації, так само і проти національного українського руху, і з того погляду являється для українства далеко гіршим ворогом, ніж російське самодержавіє і російська цензура. Бо коли самодержавний тиск є тиском фізичної сили, і, так сказати, в'яже руки, то соціял-демократизм краде душі, напоює їх пустими й фальшивими доктринами і відвертає від праці на рідному ґрунті. От тим то й не диво, що свідоміші українці виступають проти цієї згубної доктрини, як можуть. Правда, боротьба мусить бути нерівна. Соціял-демократична доктрина тішиться більшими ласками цензури, ніж український рух; вона видає багато книжок, має свої органи, деякі товстючі місячники, а українство не може боронити себе і розвивати своїх поглядів відповідними способами".

В статті „До історії соціялістичного руху" („ЛНВ", 1904, кн. 3) він заявляє, що здійснення ідеалу комуністичної держави було б великим нещастям для людства. Найперше він у цій статті каже: „Хто потрапить віднайти в так організованій суспільності (як цього хоче „Комуністичний маніфест") якийсь свобідний розвій одиниці, той докаже певно дуже великої штуки. Та й загалом всевладність комуністичної держави, зазначена в усіх 10 точках „Комуністичного маніфесту", в практичнім переведенні означала б тріюмф нової бюрократії над суспільством, над усім її матеріяльним і духовим життям" (стор. 151). А далі у цій же статті Франко зовсім одверто каже: „Оброблена ними (Марксом і Енґельсом) програма державного соціялізму аж надто пахне державним деспотизмом та уніформізмом, що, переведений справді в життя, міг би статися великою гальмою розвою або джерелом нових революцій". (стор 152).

Безпощадній критиці піддав Франко комуністичний ідеал державного соціялізму в 1903 році у часописі „Поступ", що виходив у Коломиї, у статті: „Що таке поступ?", яка вийшла того ж таки року окремою брошурою. У цій статті Франко найперше розправляється з анархістичними утопіями, революціонерами-ідеалістами а далі переходить до критики комуністичних теорій, зокрема до марксизму. Франко каже, що коли б навіть допустити, що теорія марксистів здійснилася і постала соціялістично-марксівська держава, то „поперед усього всеможна сила держави налягла би старшенним тягарем на життя кожного поодинокого чоловіка. Власна воля і власна думка кожного чоловіка мусіла б щезнути, занидіти, бо ану ж держава признає її шкідливою, непотрібною. Виховання, маючи на меті виховувати не свобідних людей, але лише пожиточних членів держави, зробилось би мертвою муштрою. Люди виростали б і жили б в такій залежності, під таким доглядом держави, про який тепер у найабсолютніших поліційних державах нема й мови. Народня держава сталась би величезною народною тюрмою". (І. Франко: „Що таке поступ?", Ню Йорк, 1917, стор. 54).

Франко питає: „А хто були б її сторожі? Хто держав би в руках керму тої держави? Цього соціял-демократи не говорять виразно, та в усякім разі ці люди мали б у своїх руках таку величезну власть над життям і долею мільйонів своїх товаришів, якої ніколи не мали найбільші деспоти. І стара біда-нерівність, вигнана дверми, вернулася б вікном: не було б визиску робітників капіталістами, але була б всевладність керманичів, усе одно чи родовитих, чи вибраних — над мільйонами членів народної держави. А маючи в руках таку необмежену власть, хоч би лише на короткий час, як легко могли б ті керманичі захопити її назавсігди. І як легко при такім порядку підтяти серед людськости корінь усякого поступу і розвою і, довівши весь загал до певного ступня насичення, зупинити його на тім ступні на довгі віки, придушивши всякі такі сили суспільности, що пхають наперед, роблять певний заколот, будять невдоволення з того, що є, і шукають чогось нового. Ні, соціял-демократична „народна держава", коли б навіть було можливо збудувати її, не витворила б раю на землі, а була б в найліпшім разі великою завадою для дійсного поступу!" (І. Франко: „Що таке поступ?", Ню Йорк, 1917, стор. 54).

Московсько - комуністичні фальсифікатори українських поетів, письменників, вчених та взагалі української історії не пощадили у своєму фальшуванні також Івана Франка. Вони аж із шкіри вилазять, так намагаються знайти бодай якесь слово у творчості Франка, що ним він згадує московський народ чи його письменників, щоб таким способом зробити з нього русофіла і прихильника — братнього великого російського народу". Усе ювілейне видання Франкових творів у СССР є пофальшоване для цієї мети.

Петро Зубрицький

ІВАН ФРАНКО В ЛЮТОВИСЬКАХ

Уважаю, що в 100-літні роковини народин і 40-літню річницю смерти Івана Франка не від речі буде подати деякі подробиці з його життя.

Дещо подав уже п. Василь Настич, вміщаючи в спортовім додатку до „Свободи" з дня 23 червня статтю під заг. „Франко — рибалка".

Я тут хочу розказати про гостювання Ів. Франка в домі покійного мого Батька о. Михайла Зубрицького, з яким Франко був одноліток і навіть в одній і тій самій гімназії обидва вчилися (Франко був рік, або навіть два роки вище від мого Батька).

Батько мій був парохом у Мшанці, Старосамбірського повіту і там прожив 31 рік, аж до першої світової війни. Мшанець — це було бідне, гірське, бойківське село — як то кажуть — „світ дошками забитий". До стації було 19 кілометрів, з того тільки 3 клм. гостинця, а решта т. зв. „польська дорога" і 7 разів вбрід по дорозі! До повітового містечка Старий Самбір було аж 32 клм.

Тому й не диво, що до того села рідко коли показувався якийсь інтелігент-українець.

Заїздили були чужинці в роках 1894-1895, як в тих сторонах була гарячка нафтова, але пізніше показалося, що нафти нема, чи може треба було глибше за нею вертіти — досить, що рух припинився.

В роках 1897 і 1898 приїздив до нас пок. Володимир Гнатюк, тодішній секретар НТШ, щоб збирати етнографічні матеріяли до Збірника, видаваного тим же Товариством.

Іван Франко був у нашій хаті всього два рази. Перший раз, якось, в 1900-ім чи 1901-ім році, а другий — в серпні 1904-го року.

Як був за першим разом, — то ми обидва (я і мій старший брат Володимир) були в гімназії в Перемишлі і не знаємо, як та гостина випала.

За другим разом його гостювання у нас ми були в хаті, на вакаціях, і дещо з того хочу власне переказати.

Франко приїхав був з пок. професором Хведором Вовком, який саме тоді прибув у наші сторони, щоб переводити антропологічні поміри. До помочі взяв з собою також покійного вже д-ра Зенона Кузелю, який тоді, здається, щойно був закінчив університетські студії.

Франко, щоб даром не їхати, взявся за скуповування різних етнографічних дрібничок для якогось віденського музею.

Нашого Національного Музею тоді ще не було. А Франкові, як українському письменникові, ніколи, — як то кажуть,—„не переливалося".

В тому часі він мав вже трьох доростаючих синів і таку ж дочку, — тому й не диво, що старався заробити потрібний гріш, де тільки міг.

Траплялося часом, що дядько за якусь люльку чи „протичку" до неї забагато зацінив, а мій батько упоминав його, що так не годиться. Тоді Франко говорив: „Дайте спокій, отче! Нехай собі наш ґазда заробить! Шваб має гроші, — то хай платить, якщо хоче мати такі „невидальщини"! ..

Франко мав багато більше вільного часу, чим професор Вовк і д-р Кузеля, тому міг більше перебувати серед природи, що дуже любив.

Одне тільки йому у нас не подобалося, що не міг ловити риб у нашій річці, бо вона була і сама мала і такі ж рибки були в ній. Річка звалася Мшанка і яких 6 кілометрів від нашого села, в селі Головецько Долішнє впадала до Дністра, який там був теж ще малою рікою.

Подобалась зате Франкові купіль у нас, коло млина під гаттю (греблею). Млин стояв на горбочку, ми „займали позиції" внизу, між скелями, а тоді мельник пускав на нас згори здоровенний душ, — так, що тяжко було вдержатися на каменях. Так виглядала та купіль.

Мельник потім діставав тютюну до файки, побалакав собі „з панами" й обидві сторони вдоволені відходили, кожна в свій бік.

Не маючи можливости ловити у нас риби, Франко ходив з нами на раки, яких тоді в наших гірських потоках було чимало.

Ми ловили раки вдень, на вудку з печеною жабкою, або пригрітою на сонці воловою печінкою. Франко впевняв, що легше і простіше є ловити раки вночі до світла, маючи з собою смолякн (смолоскипи). Як освітити смоляком дно потока, то рак вилазить до світла, на середину дна і тоді легко його схопити та всадити до кошика.

Пробували ми потім і того способу, але він не виявився більш успішним, як ловля вдень, на вудку з печеною жабою або печінкою.

В хаті у нас не було дуже просторо. Попівство мало всього три кімнати (щоправда — чималі), а що в нас на вакаціях була тоді і наша сестра, покійна вже д-рова Долинська з дітьми, — то бідному д-рові Кузелі довелося ночувати з нами обома в стодолі, на сіні. Щоправда — там був ідеальний спокій, не було ніяких мух, ані комарів, а запах сіна дуже приємно впливав на наш настрій.

У хаті, при їжі, сиділи на почесних місцях Франко, проф. Вовк, тіточний (двоюрідний) брат моєї мами (тоді прокуратор в Сараєві (Боснія) і пок. мій Батько.

Д-р Кузеля держався „кацентіш'у", який творили обидві мої сестри (одна тоді ще незамужня) і ми обидва з братом. Замикала той кут наша покійна мама, яка сиділа найближче кухні.

Д-р Кузеля був тоді дуже веселий і дотепний, і не раз своїми придибашками викликав сальви сміху обох моїх сестер, та й нас двох, на превелике згіршення тих, що сиділи на почесних місцях.

Про що ті старші „батьки народу" радили — ми не здужали дослухатися, бо стіл був доволі довгий.

Одного разу, як при „кацентіш'у" якось вийнятково було тихо, звернувся Франко в нашу сторону та й спитав: „Чому так тихо сидите? А заспівайте щонебудь!"

Той заклик не знайшов серед нас відгомону, бо обидві сестри були „фіші", брат теж співаком не був, а я, — хоч і пробував уже своїх співацьких сил в неділі і свята на крилосі, — не мав відваги вириватися сам-один.

Тоді Франко відізвався вдруге: „Не хочете співати — то я вам заспіваю".

І проспівав пісню: „Ой пущу я сиве пюрце на тихий Дунай, зав'язала головоньку — тепер сидь, думай!"

Франко співаком не був, але його мелодійний голос приємно діяв на слух.

Одного разу вибралися старші на прохід в поле, а ми обидва з братом залишилися дома (брат скінчив тоді 6-ту, а я 5-ту гімназійну клясу). Брат незабаром знайшов щось на комоді в тій кімнаті, де гості спали, та й покликав мене. Я надбіг і побачив манускрипт оповідання Івана Франка під заг. „Батьківщина", яке потім було друковане в „Літ.-Науковому Віснику".

Почерк пера Франка був сильно нечиткий, і ми обидва тільки з трудом відшифровували поодинокі слова.

19-го серпня було урочисте свято Преображення Господнього. Як Франко, так проф. Вовк і д-р Кузеля всі пішли до церкви на доволі довге Богослуження і витривали до кінця, хоч у церкві було доволі душно.

У нас Франко не йшов до крилоса і не брався читати „Апостола", як це мав робити в Дидьовій у о. Кузева (див. статтю В. Настича, цитовану на початку цього спомину).

По тім святі щороку відбувався в поблизькім містечку Лютовиська великий ярмарок — головно на рогату худобу і вівці.

На той ярмарок сходилися: бойки, гуцули і лемки. В тім дні в такім малім містечку товпилося кілька тисяч людей з усякого роду товаром.

Батько мій запропонував гостям поїхати на той ярмарок, і вони радо прийняли цей проєкт — почувши, що там побачать людей з цілої, майже, Галичини.

З ними їздили і ми обидва.

Як ми були вже в Лютовиськах і зайшли в полудне до ресторану на обід, батько мій представляв гостей священикам-сусідам. Один з них (пок. о. Борис), як почув рекомендацію про проф. Вовка, що він з Парижу — відізвався: „Подумати тільки: Париж — а Лютовиська!"

І Франко і Вовк ходили по торговиці, оглядали різний крам та розмовляли з ґаздами. Особливо Вовк був вдоволений, що побачив різні типи „макро- і мікрокефалів" (велико- і малоголових).

Пізнім вечером вернулися всі додому, доволі потомлені, — бо й день був гарячий, та й дорога до Лютовиськ і назад давалася взнаки.. Близько 13 клм. зовсім неуладненої дороги, при чому треба було 6 разів їхати в ріку, а сам з'їзд до Лютовиськ з гори виглядав як „подорож в незнане". Треба було часом гамувати на обидва задні колеса, і то коні ледве здержували віз згори. Зате виїжджаючи з Лютовиськ — то ледве витягали віз на гору по різних ямах та скелях, від яких горбок аж кишів.

Яких два або три дні потім Франко виїхав до Львова, бо вже зближався початок шкільного року і він мусів подбати про впис дітей до школи. Проф. Вовк і д-р Кузеля залишилися ще у нас до кінця серпня — потім теж від'їхали.

В тім самім часі мусіли і ми вертатися до гімназії.

Так скінчилася та гостина визначних наших людей у мого батька.

Рочестер, в липні 1956.

Музей Івана Франка в селі Нагуєвичі, біля Дрогобича

Яр. Гриневич

ІВАН ФРАНКО І КАТРЯ ГРИНЕВИЧЕВА*)

(Присвячую сестрі Одарці)

„І ви деклямували у Кракові моїх „Каменярів"? — питав Іван Франко з-за редакторського пульту молоду жінку літ біля двадцяти. Одягнена в елеґантну сіру сукню, в капелюсі з голубої гази, під яким заплетене в коси волосся підреслювало лагідний овал її лиця, — пані Катря прийшла перед хвилею у кімнату редакції „Літературно-Наукового Вісника", переступаючи з тремтінням серця поріг царства, де володів великий Іван Франко.

По приїзді з Кракова і по двох роках побуту у Львові, вона вперше зважилася прийти з своїм віршем перед обличчя оцього „ключника райських садів". А він питав її про Краків, її життя в ньому, про українську громаду, що урядила там свято „Просвіти", на якому деклямовано „Каменярів".

„Так, пане докторе, студент Василь Стефаник написав мені цей вірш латинкою й навчив мене, де ставити наголоси. Я деклямувала, тільки затихо... На докори Стефаника я освідчила, що в мене тільки альт, — хай би були знайшли до цього діла мужчину з басом. А потім, як я розплакалась, Стефаник зганив мене, говорячи:" Пусте те дівча, що борзо плаче".

Іван Франко приглядався гості з видимим зацікавленням. Він, що звик зустрічати в редакції різних інтересантів, був появою цієї молодої жінки мило заскочений, так, що коли вона ввійшла у кімнату, — він стояв хвилю без слів. Та по хвилині розмови віднайшов себе і усміхнувся, нагадуючи собі строфу з своєї „Притчі про красу":

„Більш, ніж меч і огонь і стріла і коса,
Небезпечне оружжя жіноча краса.
Ані мудрість, наука ні старші літа
Не дають проти неї міцного щита".

У розмові було видно, що гостя в деяких словах вживає хибного наголосу. На його питання вона розказувала про Краків, у якому виросла в чужім оточенні і вчилась у чужій школі. ..Це дивне місто оподалік ріки Висли повне леґенд та історичних переказів, — у ньому десятки струнких, наче вежі, у ґотицькому стилі костелів нерідко прикрашених цінними різьбами і вітражами. І дзвони, які своїми тонами розгойдують піднебесні простори. А королівський замок Вавель з його аркадами, кімнатами, повними історичних пам'яток, — а в катедрі саркофаги, де поховані королі та різні визначні постаті. І ще говорила пані Катря, як вона малою дитиною вслухувалась у зачаровані звуки церковно - слов'янської мови „Народовіщання", книги, що її родичі привезли з Винник під Львовом у Краків. А потім говорила про своє палке хотіння побачити рідну землю, український народ та його історичні пам'ятки. Вона вчилась рідної мови у Кракові від Василя Стефаника, із словаря Желехівського й від свого чоловіка, Осипа Гриневича, який учителював тут, у Львові. Сьогодні вона зважилась прийти сюди, у редакцію із своїм віршем. Іван Франко попросив рукопис і прочитав уголос:

Мій сумнів.

Не знаю, хто єси — где кружляєш в безмірі
І тайне се мені — чи єсть у тебе стать.
Думаю, що в огні золотишся й порфирі
Зір тихих міріяд, — що нічцю там горять.
З задуманя віків ти взяв колись зачатє,
Титанів всіх тугу зберіг в собі одним,
Сум поколінь цілих, надії і проклятє
Се будеш ти один — стручений Херувим.

По прочитанні останньої стрічки, Франко похвалив авторку: вірш цікавий, буде вміщений у „Віснику". Пишіть далі. А щосуботи сходяться тут, в редакції, наші молоді письменники, поети. Прийдіть і ви. Почуєте, що вони пишуть. І довідаєтесь про український „Вавель, місця, де збережені історичні пам'ятки нашого народу.

Іван Франко подав пані Катрі руку на прощання, і вона йшла додому радісна, що повелося їй переступити зачарований поріг.

Крізь відхилені вікна редакції в будинку НТШ при вул. Чарнецького линув струмінь осіннього холоду. І. Франко аж тоді спостеріг, що він серед праці і розмови не має на собі сурдута і що комір його сорочки розхилений. І він посміхнувся.

**

Готується пані Катря йти на зібрання в суботу до редакції „Літературного Вістника". Залишає своїх синів під опікою няні, сама збирається. Сукня на ній — мистецька креація. Вона любить одягтись гарно й елеґантно і її сукні — мистецькі твори: одні з робітні „Труд" у Ринку, а другі з робітні Свіщовської. Зачіска теж відповідна до моди. В ухах ковтки золоті з туркусом, — на тонких пальцях дрібних рук перстені з самоцвітами. Колись Іван Франко попросить її, щоб вплинула на його дружину одягти гарну й коштовну сукню, що він привіз для неї з Відня, — одначе, ця інтервенція не увінчається успіхом.

На зібрання в редакції „Л. Н. В." приходять: Орест Авдикович, Петро Карманський, Василь Пачовський, Денис Лукіянович, Михайло Яцків, Антін Крушельницький і ін. Вони прочитують свої твори. Іван Франко їх слухає і висловлює свої дружні уваги. Бо він, як критик, молодим талантам допомагає, а не нищить їх. Бувало, заходять теж до пані Катрі у мешкання при вул. Ґловацького ч. 8. На їх розмови була призначена окрема кімната, де серед пурпурових магоневих меблів, що спочивали на золочених львиних лапках, стояла окрема шафа з цінними книжками і сервантка з коштовним посудом, серед стін, прикрашених килимами й образами з античної мітології, — на почесному місці погруддя Тараса Шевченка, — йшли цікаві розмови про літературу й мистецтво. Господиня дому знає знаменито всю світову літературу, і це знання вона заховала до останніх днів життя. Вона, що на Заході пройшла скоріше процес еманципації, почувалась на тих зібраннях нарівні зі своїми колегами по перу, і вона знає не тільки повести розмову, але й надати їй високий, тон. Часом буває тут Іван Франко, хоч часу в нього обмаль.

„Що читаєте? — запитує молоду письменницю при зустрічі Іван Франко. — Прийдіть, дам вам дещо нових книжок".

Пані Катря радіє кожною розмовою з ним. Він розкриває перед нею широкі горизонти літературної творчости, радить покинути символіку, що її вживають молоді письменники, а зацікавитися тематикою історичною. Часом розказує пані Катрі про Україну по той бік Збруча під московською займанщиною, про великий український народ, його чудову мову й пісню. Там, на землі Тараса Шевченка, належить шукати джерел для пізнання правдивої, чистої історичної романтики. І пані Катря рішає побачити за всяку ціну цю зачаровану і таку для неї, здається, недоступну Велику Україну, — побувати у золотоверхнім Києві, в соборі св. Софії, — побачити могутній Дніпро, широкий степ. Побачити те, про що вона мріяла у Кракові дитиною.

Катря Гриневичева із синами Володимиром і Ярославом

А покищо вона вивчає епоху княжої доби Романа Галицького, відвідує Галич, вивчає його старовинну топографію, збирає матеріяли до історичних повістей: „Шестикрилець" і „*Шоломи у сонці*". Шукаючи давніх слів, подорожує по Гуцульщині, де бував Іван Франко. Вона тішиться кожним знайденим новим словом і записує його дбайливо.

Напередодні першої світової війни вона побуває за Збручем, на Великій Україні, звідкіля вернеться у Львів. На протязі часу, що минув від першої зустрічі з Іваном Франком у р. 1898 в Львові аж до р. 1916, вона зустрічає Франка часто в різних обставинах. Франко розмовляє з нею не тільки на літературні теми, але й довіряє їй інтимні справи, які відносяться до трагічних моментів його життя.

Востаннє пані Катря вибереться у відвідини до І. Франка навесні 1916 р. В опустілій віллі при вул. Понінського у Львові поет був сам, без рідні, хворий. Терпкий для світу і людей, як бувають звичайно ті, що перестають цікавитися справами життя, бо вони відходять на той берег Лети.

Давно це тому, — пише Катря Гриневичева у своїм спомині**), — а здається, що вчора бачила я Франка, його обличчя, сухе й потемніле, як різьба із старої слоневої кости. Давно тому Каменяр долота Сергія Литвиненка домінує над личаківським цвинтарем — проте, я маю враження, що ось-ось і я почую біля себе такий знайомий голос поета, від якого до глибини стрепенеться моє серце".

*) Уривки з біографічного оповідання про Катрю Гриневичеву.

**) К. Гриневичева, „Зустріч з поетом", „Арка" ч. 1. Мюнхен 1948 р.

Таке саме завдання мають виконати і комуністичні писаки поза кордонами СССР. Чи то в Канаді, чи в Америці, чи в інших країнах, вони мають поширити серед несвідомих людей велику брехню про Франка, — що він був таким, яким є російські большевики, що він хвалив такий суспільно-політичний лад, який запровадили вони в СССР і хочуть запровадити по цілому світі. Хто бачив комуністичні „Українські Щоденні Вісті", тому аж гидко робиться від безсоромної брехні І. Кобилецького про Івана Франка. У нього Франко — це комуніст, який бореться з буржуазними націоналістами за правильну лінію компартії і за братерство з російським народом. Рік 1905, себто рік російської революції, І. Кобилецький брехливо подає, як найбільш виразний доказ Франкового духового зближення з ідеями русофільсько-комуністичними, якому навіть присвятив свій найбільший твір „Мойсея".

А тим часом вся Франкова діяльність і творчість кричить переразливим протестом проти такої безсоромної брехні. Саме в 1905 році Франко в „Літературно-Науковому Віснику" вмістив „Одвертого листа до галицької молоді", у якому дослівно писав: „Ви молоді приятелі, що зі зацікавленням читаєте новини з Росії, чи подумали ви про значення тих подій для нашої нації, для нас усіх, для кожного з нас особисто? Адже всесвітня історія — не історія героїв, а історія масових рухів і перемін; а ми ж кожний особисто хіба не часть то маси, яка цими подіями покликана до руху та перемін, і які обов'язки на кожного з нас покладає теперішня хвиля? Мені здається, що ,як люди, обдаровані свідомістю і даром думки, ми всі повинні про це думати, думати інтенсивніше, ніж про все інше, що нас цікавило досі. Бо приходить велика доба і горе нам, горе нашій нації, коли велика доба застане нас малими і неприготованими".

Вже з цих кількох вступних речень видно, що Франко закликає молодь пильно студіювати революційні події в Росії і готовитись до великої доби. Яка це має бути велика доба, яка має бути поведінка української національно і соціяльно свідомої молоді та й взагалі політично свідомих людей, Франко писав:

„Велика доба для нашої нації почнеться з хвилиною, коли в Росії упаде абсолютизм. Останні події показують, що упадок уже не за горами... Упадок абсолютизму в Росії— що він значить для нас? Який наступний змінить його? Цей наступник, то не жаден таємний незнайомий, не жаден сфінкс зі закритим лицем. — Він давно відомий і виразно зазначив свою фізіогномію вже в дотеперішній історії Росії: це буде ліберальний, поєвропейськи освічений російський дідич, польський шляхтич, багатий фабрикант, купець, адвокат, професор, журналіст, лікар і в якійсь мірі інтеліґентний пролетарій. Ось хто надасть фізіономію новому режимові Росії — капітал і інтелігенція."

Коли ми порівняємо ці слова з пізнішими подіями, які проходили по 1917 році, то це була доба Всеросійського Тимчасового Правління. Це була доба російського „лібералізму", а в дійсності російського імперіялізму, який Франко характеризував дуже влучно і перестерігав проти його облудної тактики молодь. Він писав:

„Певна річ, російський лібералізм виявляє вже тепер і виявить по своєму запануванню інші, так само небезпечні прикмети. Він сильно теоретичний і доктринерський, а доктринери, навіть ліберальні, все і всюди бували найгіршими і найшкідливішими політиками. Доктрина — це формула, супроти якої уступають на задній плян живі люди і живі інтереси. Доктрина — це уніформ, стрихулець, ворог усяких партикуляризмів. Доктрина — зроду централіст, що задля абстрактних розумінь не помилує конкретних людей і їх конкретного добробуту. Ми, українці, бачили досі мільйони прикладів, як знущався над живими людьми й націями абсолютизм, озброєний трьома доктринами: православіє, самодержавіє і обрусеніє. Ці доктрини ввійшли занадто глибоко в тіло й кров російської суспільности, щоб тепер, коли при кермі, замість всевладного чиновника, стане всевладний російський лібералізм, ми могли надіятися наглої і основної зміни в самім режимі. Нехай і так, що доктрина православія втратить своє жало ексклюзивности (лібералізм тим і ліберал, що до урядових доктрин йому байдуже); але доктрина самодержавія і обрусенія дуже легко може подати собі руку з ліберальним доктринерством: вистачить, замість самодержавної особи, поставити самодержавну ідею — ідею нероздільности і єдности Росії, непорушности російського високодержавного становища і фундаментальну манію державного становища „русскаго", себто великоруського народу, — і маємо знову продовження дотеперішньої політики руйнування, визискування та облуплювання окраїн для „добра" центру, маємо національний автократизм у ліберальнім і конституційнім плащі, на взір угорського."

Про ніяке братерство з народом, у якому заховані автократичні сили, Франко ані словом не говорить. Навпаки, він стверджує, що „задатків для такого ліберального автократизму бачимо в російській суспільності дуже багато". На доказ такого твердження Франко каже, що вся минула історія Росії „їх систематично плекала і підготовляла вся дотеперішня чиновницько-автократична школа, привчаючи суспільність ігнорувати все органічно виросле, своєрідне, партикулярне і індивідуальне, погорджувати ним, як дрібним і ретроградним, або ломати його, як незгідне з одноцільним характером Росії (безцільне і безглузде топтання України, Польщі, Литви, Фінляндії і т. д.) Тільки там, де цей доктринерський автократизм зустрічав діяльний, організований, елементарний опір — у Польщі, в Фінляндії, потрохи в Литві, він нарешті виявляв нахил до концесій, а бодай до якихось пертрактацій. Доктринерові, засліпленому в своїх формах, можуть заімпонувати тільки тверді факти, об які він раз-другий розіб'є собі голову".

Передбачаючи, що з російського лібералізму може вирости партія, яка далі буде зберігати ідею неподільности Росії, Франко для української молоді накреслив завдання, які вона повинна була здійснювати. Його тривожила думка, що неприготований український народ не зможе побороти всіх трудноців. Він писав:

„Величезні трудноці того завдання стануть вам ясно перед очима, коли подумаєте про той стан, у якім застає Україну нова доба. Без власних шкіл і без власної виробленої освітної традиції, без перенятого освітніми і народолюбними думками духовенства, без популярного і вищого письменства, яке могло б на першій гарячій порі заспокоювати всі духові потреби величезної маси, без преси, яка могла б ясно держати і систематично боронити стяг національности та приложеної до місцевих потреб свобідної культурної праці, без надії на сильну фаланґу вповні свідомих і на висоті сучасної освіти стоячих репрезентантів у законодатних тілах, і без міцної опори в масах народу та інтеліґенції навіть для тих небагатьох репрезентантів, що забажають вповні відповісти своєму національному і культурному завданню, наша Україна готова знову опинитися в ролі ковала, на якому різні чужі молоти вибиватимуть свої мельодії, або в ролі крілика, на якому різні прихильники вівісекції будуть доконувати своїх експериментів".

Щоб бодай частинно можна було поборювати з певним успіхом всі ці передбачені й непередбачені трудноці, Франко закликав до психологічної, національної і політичної єдности. Він дослівно писав:

„Ми мусимо навчитися чути себе Українцями не галицькими, не буковинськими українцями, але українцями без офіційних кордонів. І це почуття не повинно у нас бути голою фразою, а мусить вести за собою практичні консеквенції. Ми повинні — всі без вимку — поперед усього пізнати ту свою Україну, всю її в енографічних межах, у її теперішнім культурнім стані, познайомитися з її природними засобами та її громадськими болячками і засвоїти собі те знання твердо, до тої міри, щоб ми боліли кожним її частковим, льокальним болем і радувалися кожним, хоч і дрібним та частковим успіхом, а головне, — щоб ми зрозуміли всі прояви її життя, щоб почували себе справді, практично, частиною його".

Заклик бути готовим і сприйняти нову добу зорганізованою і свідомою нацією — ось це було найбільше бажання Франка. Тому він своє звернення закінчував словами:

„Я бажаю тільки одного — звернути вашу увагу, молоді приятелі, звернути увагу всієї суспільности на ту велику історичну хвилю, якої наближення чуємо всі. Нам прийдеться змобілізувати всі сили, щоб задовольнити потреби хвилі. Та поки ще вона не надійшла, до праці, молоді приятелі, до інтенсивної невсипущої праці над собою самими! Здобувайте знання, теоретичне і практичне, гартуйте свою волю, виробляйте себе на серйозних, свідомих і статечних мужів, повних любови до свого народу і здібних виявити ту любов не потоком шумних фраз, але невтомною тихою працею. Таких мужів потребує кожна нація і кожна історична доба, а вдвоє сильніше буде їх потребувати велика історична доба, коли всій нашій Україні перший раз у її історичнім життю всміхнеться хоч трохи повна горожанська і політична свобода".

Цієї статті не тільки що не цитують московсько-большевицькі газетярі, але вони навіть не згадують про неї, як не згадують про всі інші статті та брошури, у яких Франко рішуче виступає проти монократизму, проти абсолютистичної Росії та проти обрусенія і єдинонеділимства.

В році 1906, пишучи „Огляд української літератури в 1906 р." в київському щоденнику „Рада" („Рада", ч. 12), взяв Франко під обстріл ті статті, що говорили на ідеологічні теми в журналі соціял-демократів „Вільна Україна". Дослівно він писав — „Не слід би також соціялдимократичним письменникам, особливо в Росії та в Україні, повторяти безкритично старі фрази про безладдя та безмірну шкідливість капіталізму. Росія має досить таких провідників, що, закриваючися тими первісно-соціялістичними (краще сказати, марксо-енґельсівськими) формулами, кидають затрусні стріли на всю західню цивілізацію, на всю науку та її здобутки. Соціялісти не повинні забувати ніколи, що той ненависний їм капіталізм створив новочасну науку і літературу, новочасні міста, комунікацію і філлнтропію, що він безмірно поширив серед народних мас просвіту, добре виховання та почуття солідарности. Що він не створив раю, не вигоїв усіх громадських болячок, це певно так, та цього мабуть не зробить ніякий громадський лад, а вже найменше той, якого не зовсім принадні риси малюють нам речі вроді „Ерфуртської програми". Все таки ясне розуміння речі велить признати капіталістичному ладові його заслуги, тим більше, що це не яканебудь примха кілька тисяч людей, а така ж історична-неминуча й органічна поява, якою хоче бути соціялізм."

З поданого вище виходить ясно, що Франко від ранньої молодости аж до останніх днів свого свідомого життя стояв уперто проти комунізму, який скривався тоді в соціял-демократичних партіях. Усі спроби сучасних комуністів і комунофілів покласти Франка на комуністичне Прокрустове ложе — не вдаються. Бо хоч вони його підстрижуть під казенний гребінець, все таки духа творів не можуть закрити, хіба б переписували й переробили всі твори.

Вся літературна творчість Франка від „Каменярів" починаючи, а збіркою поезій „Семпер тіро" кінчаючи — це один великий гимн свободі людини, нації, людства. Особливу увагу звертав Франко на український народ, який був у національній і соціяльній неволі. Ця національна і соціяльна неволя походила від сусідів — Польщі і Росії. Боротьба за національну і соціяльну волю була рівночасно і боротьбою з сусідом-окупантом. Ніякого москвофільства чи польонофільства Франко не проповідував у ніяких своїх творах. Він вияв своїх думок про сусідів вклав у т. зв. тюремні сонети, у вірш „Розвивайся ти високий дубе" та „Не пора, не пора, не пора, москалеві, ляхові служить".

Велич Франка зростає у мандрівці століть української нації, і щойно у мандрівці століть українська нація відчуває печать його духа, щойно у мандрівці століть нація пізнає цілого Франка. А пізнавати Франка доведеться ще довго!

Дмитро Бучинський

ФРАНКО В ОДНОМУ СПОГАДІ

Здається, що сьогодні тяжко сказати щось нове із життя Великого Революціонера-Каменяра-Пойсея, а тим більше на чужині та ще й такому, що мав три роки, коли Франко помер. А все таки треба переказати те, що чув про Івана Франка з уст його молодшого товариша о. Сави Ломницького. Спогади ці відносяться до 1873-74 року, коли Франко був у шостій клясі Дрогобицької гімназії. Отець Сава Ломницький був тоді в четвертій клясі тієї ж гімназії. С. Ломницький — це брат о. Яреми Ломницького, чи не першого ректора Духовної Семінарії у Станиславові, довголітній парох села Садків, біля Заліщик, від 1923 року парох Трибуховець, біля Гусятина, де помер на 75 році життя в 1937 році.

Сам о. Сава — людина дуже цікава. Хоч мав свої духові недомагання, які часто викликали навіть гострі конфлікти з оточенням — любив Покійник чарочку, яка не раз кидала його аж на дно брудного людського життя, але все таки була це людина великих чеснот: сповняв точно свої обов'язки духовні, родинні й громадянські, хоч ніколи не був знаним ані громадським діячем, ані палким українським патріотом. У всьому, крім чарки, був поміркований. Пригадую собі той час, коли польська адміністрація і суди карали наших священиків за писання метрик з духом нашого правопису. Отець Сава завжди виписував їх в дусі польському. Таку метрику мав також я. Літом в 1933 році звернув я йому увагу на це і він переписав мені метрику і сам підписався, перший раз на метриці: Ломницький, а не Ломніцкі, і так підписувався вже до кінця життя. Не знаю ні одного випадку, що Покійник не додержав би раз даного слова, не любив нікого обмовляти, з нікким не ворогував, хоч про людей мав свою думку. Геніяльну пам'ять зберіг до останніх днів свого життя; спеціяльно був залюблений в історії. Про нього говорили, що він знав, що королі їли на обід.

Франком ніколи не цікавився, творів його не читав до 1930-31 року. Перший раз познайомився з його оповіданнями, які я читав у тіні старої груші, а він слухав. З того часу, коли ми були разом, то ніколи не розставалися з Франком. Як сьогодні, пам'ятаю „Свинську конституцію". Отець Сава, спочатку сердечно сміявся, а потім споважнів.

— Дивіть, дивіть! Що за сильна річ! Я ніколи не знав, що він такі сильні речі написав! Я знав, що Франко велика й одверта голова (а треба знати, що коли о. Сава говорив про когось „одверта голова", то це була вже людина надзвичайна — Д. Б.). що він знав латину, греку, історію — математики не знав, так само, як я, — бо на „павзах" (шкільних перервах) всі бігали за ним, щоб він перекладав і поясняв грецькі і латинські форми. Тоді я був у четвертій клясі, а Франко у шостій. То ж була велика голова! Знаєте, що він перекладав греку й латину без ніякого підготування, без словника. І перекладав не тільки своїм товаришам, а семакам і восьмакам (учням сьомої і восьмої кляси).

Сказавши це, о. Ломницький, без одного слова більше і без „до побачення", зірвався з коца і вибіг зі саду. Знаючи його, я навіть не дивувався.

Другого дня, разом зі сходом жнивового сонця, о. Сава був уже в мене.

— Добрий день! Ви ще спите? — І не сідаючи пустився у мандрівку по хаті. — Я Франка більше ніколи в життю не бачив. От, дурень! Я мав за Австрії гроші. Міг поїхати до Львова, відвідати його. Поклонитися йому. Бідував він в часі війни, а в мене був хліб та й моя „імость" не була б жалувала курки чи індика. Але я не знав.

Бачив я сльози в добрих очах, але не переривав нитки цікавих для мене спогадів, а ще цікавішого моменту переродження людини.

— Вночі я собі доладно пригадав Франка. Він був не високий, але не був також малий. Не знаю, як пізніше. Так, середнього росту. Я ніколи не бачив його, щоб він ходив. Завжди бігав. На вулиці, в місті ніколи я його не бачив. Завжди коло гімназії. Ми тоді ніяких „мундурів" не мали. Кожен ходив у чім хотів і що мав. Франко ходив у простій, з грубого полотна сорочці, часом вона була вишивана, але так простенько. Тоді ще сорочок таких, як тепер, не вишивали, або я їх в нікого не бачив. Прості цайгові штани і така сама блюзка. Часом штани були інші, а інша блюзка. Знаєте, що він був рудий, але лице інтеліґентне, голова розумна, очі ясні, добрі. Ніколи я не бачив його, щоб він злостився, щоб „штуркався", як то бував між учнями, не задиркуватий, кожному радо, із щирого серця помагав, але ніколи я не чув, щоб сміявся з незнання другого. А мусите знати, що семаки й восьмаки — то були вже люди під вусом. Всі Франка любили. Волосся червонаве, кучеряве. Здається, що він його ніколи не чесав, але завжди був підстрижений.

До школи ніколи, ніяких книжок не носив. Може він навіть їх не мав. Мені здається, що йому їх не треба було, але цього не знаю. Все „летів" з якимись паперами. То був такий грубий зошит, часом щось скоро записував у свій зошит. Я того зошита ніколи не бачив. Але казали, що він писав, якби якимись кривульками, які тільки він знав відчитати.

Професори його майже ніколи не питали лекцій, бо Франко завжди був приготований. Ця отверта голова мала „шалену" пам'ять. Раз прослухану лекцію повторяв майже слово в слово. До латини й греки тільки тому заглядав, щоб вивчити текст напам'ять, що йому не було трудно, а „Енеїду", „Одисею" та „Ілїяду" перекладав гекзаметром. Як пригадую собі, то всі професори його любили, а тому, що вони знали, що вже тоді треба було його шанувати. О. Ломницький робив довгу екскурсію у минуле, згадував професорів, характеризував їх, називав їх іменами, які вони одержували від своїх учнів, але вони вже вивітрили мені з голови.

— Тільки історії він не знав ліпше за мене. А може так само? Отець Сава підморгнув сивою густою бровою, своїм притаманним звичаєм, прицмокнув собі кілька разів, що означало в нього велику духову насолоду.

Як здавав матуру, то забув хустину. Обтер піт рукою. А професор (згадував оповідач також його ім'я, але я його забув), дуже інтеліґентний, розумний — подав Франкові свою хустину.

Дня 16 травня 1934 року о. Ломницький, відправивши панахиду під панщизняним хрестом, хоч проповідей не любив говорити, а ніколи не говорив, висловлюючись просто, на патріотичні теми, почав свою, більше як годинну проповідь, „Панськими жартами" Франка. Рецитував знаменито. Дійсно, ціла проповідь була присвячена Іванові Франкові, перемережана десятками довгих цитат з поезії і прози. Говорив захоплюючо. Плакав ревними сльозами і плакало ціле село. Пригадую собі закінчення тієї проповіді: „Мої парохіяни! Українці! Іван Франко, наш Іван Франко — це була велика людина. Читайте його книжки, вчіться від нього любити Україну! Я вас запевняю, що Україна буде! Наші вороги будуть покарані, а Польща тріснe, як банька з мила!"

Нарід аж ахнув з дива.

Наступного дня, в асисті кількох поліційних станиць, приїхав у село повітовий комісар поліції і ренеґат, референт безпеки староства. Говорили з отцем Ломницьким пів дня, але старенький викрутився, і залишили його в спокою.

Мадрид, у липні 1956 Р. Б.

Леонид Полтава

СЛОВО КАМЕНЯРА

В горні дні, домовинно-нігні
Понад вежами Львова
Спалахнули бентежні вогні
Українського слова.

Розростались вони і цвіли,
Впарі з сонцем, в зеніті,
Хог згірдливо всміхались орли,
Адже з кузні вогні ті!

Посміхнувся і син коваля
Чорнорукого Яця:
Він збагнув, що одвігна земля —
Кузня вігної праці,

Що на ній найніжніші квітки
І найтяжгі будови, —
То плід сонця, людської руки
Ще й вогненого слова.

І летіли слова з-під пера,
Як з-під молота — жаром,
Долітали вони до Дніпра,
Розростались пожаром.

Глянь: над прахом орлів устає
Той вогонь велигавий:
В ньому дух твій, будуге твоє,
І краса, і держава!

Вол. Дорошенко

НТШ Іванові Франкові

(Про збірник: **Іван Франко. Вибір із творів.** Вступна стаття Володимира Радзикевича. Видання Наукового Товариства ім. Шевченка. Ню Йорк — Париж, 1956, вел. 8°, стор. 393 + (1) + (1).).

НТШ, установа, одним із головних стовпів якої був Іван Франко, досмертний директор Філологічної Секції Товариства, очевидно не могло не відгукнутися на сьогорічний ювілей свого Почесного Члена. Два найважніші закордонні осередки Товариства — в Сарселі й Ню Йорку присвятили Великому Каменяреві спеціяльні наукові академії з низкою доповідей на різні теми його життя і творчости. Крім того нюйоркське НТШ видало заходом Філологічної Секції „Вибір із творів" Івана Франка, а видасть іще й збірник важливіших доповідей, виголошених на влаштованій Філологічною Секцією 12-13 травня ц. р. академії в його честь.

Ці доповіді саме друкуються в фейлетонах „Свободи" й вийдуть опісля окремою книжкою.

Тим часом розгляньмо виданий „Вибір". Зладити його доручила була Філологічна Секція своєму дотеперішньому директорові д-рові К. Кисілевському, який довершив діла з допомогою інших членів секції.

Складається збірник із трьох частин: І. Поезії, ІІ Оповідання, ІІІ Наукові праці і статті.

В 1-ій частині подано вибір із збірок „З вершин і низин", „Зів'яле листя", „Мій Ізмараґд", „Із днів журби" та „Semper tiro", а крім того, в цілості поему „Мойсей" та „Великі роковини". Чомусь у цій частині опинилася й драма „Украдене щастя", замість становити окремий відділ.

В 2-ій надруковані оповідання: Лесишина челядь, Малий Мирон, Boa Constrictor, До світла, Полуйка, У кузні, Терен у нозі.

В 3-ій — Із секретів поетичної творчости, Поза межами минулого (в скороченні), Молода Україна, а також промова Франка на ювілею його 25-літньої діяльности.

Редактор мав в пляні дати уривки з деяких Франкових повістей, коротко переповівши поминені місця, але по вислуханні думок інших членів Секції, від цього пляну відступив. А знову через розміри годі було подати бодай одну якусь повість.

Очевидно, можна не згоджуватися з редактором чи редакторами щодо поміщення одних творів, а поминення інших, але в своє оправдання вони можуть покликатися на таку важливу причину, як обмежений розмір книжки.

У Франка є стільки прегарних речей, що навіть вибір щонайкращих із них перейшов би й той досить чималий розмір, що його збірник має. Певна річ, що в межах цього розміру вибір мусів бути суб'єктивний. Кінець - кінцем остаточне слово належало редакції. Все ж таки дозволю собі зробити деякі завваги. Без шкоди для „Вибору" можна було б пропустити досить такі прозаїчні афоризми зі збірки „Мій Ізмараґд" (ст. 62-64), що їх форма зовсім не дорівнює змістові. Поза тим на вибір із поезій можна було б пристати, якби редакція додала була до них ще хоч кілька найкращих Франкових перекладів із чужих поетів. Полишення перекладних Франкових поезій, на мою думку, є великою прогалиною, бо ж цими перекладами збагачував Франко не тільки обсяг української поезії, але й її форму, присвоюючи їй різнородні версифікаційні форми, вироблені на Заході. На той бік залізної заслони казенні писаки на всі заставки верещать, що Франко „повернувся обличчям до Росії", а власне Франкові поетичні переклади є ще одним промовистим доказом його західньої орієнтації.

Переходячи до белетристики, зауважую, що якраз тут бракує деяких Франкових творів, що їх слід було б пригадати нашому громадянству, напр., оповідання „Сойчине крило", важливого для пізнання жанрів його белетристичної творчости, й „Хома з серцем і Хома без серця", важливого для зрозуміння еволюції суспільного світогляду Франка, що від революціонізму юнацької доби дійшов до реформізму зрілого віку.

В третій частині хотілося б бачити хоча б вийнятки з протикомуністичних писань Франка, якого й большевики й дехто тут намагається представити як сівача й пропаґатора комуністичної ідеології (брошура „Що таке поступ" та інші речі). Варто б було передрукувати й Його лист до галицько - української молоді з нагоди 1-ої революції в Росії 1905 р.

Попереджає „Вибір" прозовий нарис Франкового життя і творчости пера дир. Вол. Радзикевича, в якому шан. автор коротко (ст. 7-21), але всебічно знайомить читача з головними фактами життєвого шляху Франка та його літературної й наукової праці.

Видано книжку дуже дбайливо. Прикрашає її портрет роботи Івана Труша — найкращий, на мій погляд, Франків портрет і з усіх його портретів.

Видання заслуговує, щоб бути настільною книжкою в кожній українській родині. Бажаємо їй якнайскорше розійтися, а не залягати на книгарських полицях.

ІВАН ФРАНКО ПРО СЕБЕ

...Я не з тих письменників, що звикли нарікати на спільність та на гитагів, ані не з тих, що звикли підладжувати свою працю під панующий смак своєї громади. Занадто високо розуміюги покликання письменника, я не раз у критигних хвилях не вагався стати в перекір панующим напрямам, і ніколи не переставав виступати проти безтямности, тупоумія та заскорузлости не лише серед суспільности, але також, і особливо серед тих, що беруться провадити та просвігувати її. Не можу сказати, аби ті могутні противниці не платили мені щедро глухою ненавистю, завзятими нападами та клеветами, явним і таємним поборюванням моїх змагань і моїх праць. Так воно мабуть і мусить бути. Та про те я не нарікаю ані на своїх противників, ані тим менше на свою суспільність, у якій багу та погуваю гим раз більший зріст духового життя, культурности, дружности та жертвенности, що творить окрасу всякого життя

Жию вірою й надією, що ті високі духові прикмети будуть розвиватися гим раз краще серед нашого народа, і що я дожию ще гасів далеко щасливіших та радісніших від тих, які прожив досі.

В своїй отсе вже близько 40-літній літературній діяльності я переходив різні ступні розвою, займався дуже різнородною роботою, служив різним напрямам і навіть націям, бо доводилося попрацювати немало, крім нашої української, також польською, німецькою та російською мовою. Та скрізь і завсіди у мене була одна провідна думка — служити інтересам мойого рідного народу та загальним поступовим, гуманним ідеям. Тим двом провідним зорям я, здається, не спроневірився досі ніколи і не спроневірюся, доки мойого життя.

Може власне тому, що я непохитно стояв на тих основах і йшов за тими провідними зорями, я не міг удержатися навсе ані при галицько-руських русофілах, ані при галицько-руських народовцях, ані при галицько-руських радикалах, ані при польських демократах та поступовцях, ані при німецьких поміркованих соціялістах, ані при соціяльних демократах польських, німецьких та руських, і завше виходив із їх рядів, коли побагив у них недобір ги то сумління, ги то знання, ги то погуття обов'язку..."

ВІД „КАМЕНЯРІВ" ДО „КОНКІСТАДОРІВ"

(Продовження з 1. стор.)

українських поколінь „Ой, гук, мати, гук, де козаки йдуть"... Почувши, згадує Енесвих потомків Котляревського і Богдана, що своїм розмахом „історію Вкраїни повернув на інший шлях" і кінчає свою захоплену промову закликом, який став програмою не тільки сучасних, але й буде програмою майбутніх українських поколінь:

„До великого моменту
Будь готовий кожен з нас,
Кожен може стать Богданом
Як настане слушний час.
Мовиш: нині інші війни,
Ну, то іншу зброю куй!
Ум гостри, насталюй волю,
Лиш вожй, а не тоскуй;..
Кожний думай, що на тобі
Міліонів стан стоїть,
Що за долю міліонів
Мусиш дати ти одвіт!..
Чи побіди довго ждати?
Ждати довго, То й не
ждиж!

Нині вчися побіджати,
Завтра певно побідиш.
То ж недаром цвіт розцвівся
Чей же буде з цвіту плід.
Тож недаром пробудився
Український жвавий рід.
Тож недаром іскри грають
У очах тих молодих!

Чей нові мечі заслють,
У правицях, у твердих."

В цій поемі, у „Великих роковинах" (що її до речі не знайти в ніодному виборі Франкових творів, виданих в Совєтському Союзі), в їх кінцевих закликах вже ні тіні понурих, фаталістичних настроїв „Каменярів" чи „Наймита". У них, як колись в Богданових речах і гаслах уже вогонь, підпал і розмах вимріяних і передбачуваних Франком походів новітнього Українства — вже не наймитів, чи каменярів, але здобувців, конкістадорів з новими мечами у твердих правицях.

„Згинем, браття або вгору піднесем свободи стяг!" — такі слова вкладає Франко наприкінці 20-го сторіччя в уста Богдана Хмельницького і визнавцям нового здобувницького світогляду присвячує Франко в останній збірці своїх поезій, виданих вісім років пізніше п. н.: „Semper Tiro", вірш про конкістадорів, що знають тільки „оклик бою і побідні пісні", що добившись нових берегів і ставши перед ворожим містом, пускають вогонь по своїх кораблях „щоб всі знали, що нема нам вороття на старий шлях", і що, як колись великий Богдан, своїм гаслом визнають бойовий оклик „Або смерть, або побіда!"

Здобувницькими мотивами, візіями про майбутніх здобувців української волі, правди і рівности пронизані й останні строфи поеми „Мойсей", що її написав Франко в 40-річчя своїх народин в першій половині 1905 року, присвячуючи її, як свій „повний віри і вільний спів", як свій „дар весільний" українському народові, що його будущим душу він тривожив, змагаючи, щоб „вогнистим видом" засяв він колись „в народів вольних колі..."

В цій своїй поемі про пророка і провідника Мойсея, що нею він завершив свій творчий шлях, Іван Франко, прочуваючи і знаючи, що не дійти йому обіцяної землі і не бачити вимріяної ще з ранніх років України „щасливої і вільної, від Кавказу аж до Сяна річки одної нероздільної", визволеної з-під панування злих ворогів — москаля і ляха, залишає в заповіті своєму народові візію майбутнього походу українських молодих поколінь — що підуть у безвість віків „повні туги і жаху":

„Чути тупіт. Чи вихор
в степу,
Чи збувається пророцтво?
Се Єгошуа, князь конюхів,
А за ним парубоцтво —

Гонять стада, кудись то
спішать...
Чи де напад ворожий?
Всіх їх гонить безіменний
страх,
Невідомий, перст Божий,
Голод духа і жах самоти
І безодні старої...
А Єгошуа зично кричить:
„До походу! До зброї!"

І зірвався той крик, мов
орел,
Над німою юрбою,
Покотився луною до гір:
„До походу! До бою!"

Ми, що пережили перші здійснення Франкової візії у боротьбі українських армій УНР й УГА, в їхніх боях і походах під час визвольної революції 1917-1919 років, і в геройських походах та рейдах Української Повстанчої Армії в минулих десятиріччях, сповнені сьогодні Франкової віри і впевнености, що похід, який має привести нас в обітовану землю наших дідів і батьків — ще не закінчений. Поклик „До походу! До бою!" вчувається нам, як і колись Франкові і в збройних чинах українських повстанчих загонів, що не залишили і не залишають ще й сьогодні збройної боротьби з московським окупантом і в закликах-зверненнях та в незламній вірі й волі українських політичних в'язнів, що караючися по концентраційних таборах і в'язницях Совєтського Союзу, живуть сподіванням великого — і їхнього і нашого — походу в Україну.

Богдан Кравців

Іван Франко

ДО БРАЗИЛІЇ

Коли погуєш, як в тиші нігній:
Залізним цляхом стугонять вагони;
А в них гуде, шумить, пищить мов рій,
Дитягий плаг, жіногі скорбні стони,
Важке зідхання і гіркий проклін,
Тужливий спів, дівогії дисканти,
То не питай: Сей поїзд — відки він?
Кого везе? Куди? Кому вздогін?
Се емігранти.

Коли побагиш на пероні десь
людей мов оселедців тих набито,
Жінок худих, блідих, аж серце рвесь,
Зів'ялих, мов побите градом жито,
Мужгин понурих і дітей дрібних
І купою брудні, старії фанти
Навалені під ними і при них,
На лицях слід терпінь, надій марних —
Се емігранти.

Коли побагиш, як отих людей
Держать і лають і в реєстри пишуть,
Як матері у виходках дітей
Зацитькують, годують і колишуть,
Як їх жандарми штовхають від кас,
Аж поїзд відійде — тоді припадок!
Ввесь люд на шини кидається враз:
„Бери нас, або переїдь по нас!" —
Се в нас порядок.

Остап Залеський

Спогади про Івана Франка

Останні роки свого життя терпів Франко на хворобу рук, не володів пальцями й тому не міг сам писати, а свої праці мусів диктувати. Ще перед першою світовою війною заходив часто до Академічного Дому у Львові при сулиці Супінського, де була приміщена бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка, і там він працював, диктуючи свої твори студентам, своїм помічникам, як Іванові Лизанівському, Василеві Семцеву та іншим, прізвищ яких вже не пам'ятаю. Приходили вони і до його мешкання тоді, коли Франко почувався гірше і не міг виходити з дому. Мешкав Франко при вул. Понінського, близько Стрийського парку, в сусідстві Михайла Грушевського.

В 1913 році припадав сороклітній ювилей письменницької праці Івана Франка. Студентська академічна молодь відзначила цей ювілей великим концертом, який відбувся в залі Галицького Музичного Товариства при вул. Хорунщина. В програму концерту входили музичні твори до слів Франка, виконувані Академічним хором „Бандурист" та солістом співаком О. Микишою, який приїхав на це свято з Києва. Між іншими точками хор виконав твір І. Франка „Вічний Революціонер" (музика С. Людкевича) при супроводі військової оркестри. В часі концерту вручено Франкові срібний вінець. Хоч заля була вщерть виповнена публікою, але серед неї не було багато з тодішнього старшого громадянства, бо в їх очах Франко був революціонер, вони ставились до нього з резервою та не хотіли виявляти своєї пошани людині, яка була „на індексі".

Другу ювілейну імпрезу влаштувала в цьому році — львівська „Січ" в залі Народного Дому. В часі свята тодішній голова централі „Січей" д-р Кирило Трильовський, вручаючи Франкові січову ленту й іменуючи його почесним членом „Січі", сказав коротку промову, нав'язуючи до заслуг Франка для розвитку Радикальної партії. На цю промову відповів Франко приблизно цими словами: „Дякую Вам за слова признання за мою працю. Я був членом Радикальної партії, але виступив з неї через Вас, Пане Докторе. Маю надію, що при Божій допомозі вернуся ще до здоров'я і зроблю для українського народу ще велике діло". Цю промову Франка запнотували ред. Я. Весоловський і я, як члени редакції „Діла", але вона не була ніде друкована. Наступного дня сказав мені ред. Весоловський, щоб у звідомленні про цю імпрезу висловів Франка не подавати дослівно.

В цьому часі Франко попадав часто в релігійну екстазу. Бувало, бачили його, як клячав на сходах Волоської церкви або під статуєю Матері Божої на Марійській площі і молився. Та це не зняло з нього тавра безбожника, яке чіпляють йому ще й тепер.

ГОРІЛКА ЛЛЄТЬСЯ РІКАМИ

Своїх гостей Москва заливає винами й горілкою, тягає з обіду на обід, виголошує патетичні промови. Тисячі чужинців, що тепер заповнюють московські готелі, вертаються додому спантеличені: „така гостинність!"

Зокрема, багато тепер в Москві представників великого американського промислу, — з Питсбургу, Клівленду, Дітройту. У місцевій пресі вони розповідають про Росію, — найприязнішу у світі країну.

У клівлендському часописі „Клівленд Плейн Ділер" (з 2 серпня), розповів про свої враження з побуту в Росії предсідник великого інженерського підприємства, Лі Вилсон. Вернувшись з місячної подорожі по СССР, він заявив: „Ніколи я не був у країні, де б нарід був приязніший".

Московська гостинність бувала навіть надто сердечна. Наприклад, на одному з бенкетів було виголошено шістнадцять барвистих тостів. Після кожного тосту вихиляли по чарці горілки. Крім того, було досить іншого питва, включно з шампанським. Американець був вражений такою подивуґідною здібністю пити. „Розгадка цієї витривалости, здається, лежить в російській звичці з'їдати після кожного тосту (себто чарки) по скибці чорного хліба, посмарованого маслом", — додає американський бизнесмен.

Вилсон вступив на територію СССР через Ригу, звідки полетів до Москви. Це сталося так просто, що він твердить, що в'їхати до Росії, з необхідними для цього паперами, так само легко, як і до кожної іншої країни. Його ні в чому не обмежувано і він міг робити світлини та розмовляти з робітниками. Під час однієї з численних конференцій, на яких він був присутній (він був офіційним гостем совєтського уряду), його запитали, чи американці вірять пропаґанді, яку читають в своїй пресі. У відповідь Вилсон запитав присутніх, чи вони вірять пропаґанді, що її мають у совєтських часописах. Коли переклали цю відповідь на російську мову, присутні голосно засміялися.

Вилсон у Москві зустрів дуже багато американців, включно з тими, які приїхали сюди шукати театральних талантів. Візитери-чужинці були захоплені чемністю й гостинністю, проявленою до них в столиці СССР. Обраховують, що за це літо 5,000 американців побуває в Москві.

Як фахівець, Вилсон оглянув багато совєтських сталеварень і фабрик, побував, зокрема, в Запоріжжі. Від російського уряду він отримав у подарунок дві дорогі соболеві шкурки.

Проте, його дружині було заборонено виїздити поза Москву, і вона мусіла чекати, аж доки її чоловік вернеться з об'їзду совєтських сталеварень.

Але ця дрібничка не охолоджує запалу американських візитерів, яким совєтська дійсність подається у вигляді чарок горілки й соболевих футер.

Совєти будують далекосяжні бомбовики, які мають більшу швидкість від звука

Вашингтон. — Шеф штабу летунства генерал Натан Ф. Твайнінґ зізнав в Конґресі, що СССР будує далекосяжні тяжкі бомбовики, які мають швидкість більшу від звука. Твайнінґ заявив був в Конґресі, що Совєти показали йому під час його побуту в Москві легкий тип бомбовика, який може летіти з суперсонічною швидкістю. Та він зізнав, що було б дуже нерозумно думати, що СССР не будує і далекосяжних важких бомбовиків, які можуть летіти з більшою від звука швидкістю. Твайнінґ сказав, що не можна недоцінювати совєтських можливостей, бо комуністи могли б дійсно через кілька років перегнати ЗДА в розбудові летунства, коли б ця країна не дбала про свої збройні сили. ЗДА викінчують будову нового типу суперсонічного бомбовика B-58, і він буде готовий при кінці цього місяця. Цей бомбовик матиме швидкість 1,000 миль на годину. Швидкість звука виносить 763 милі на годину на вирівні моря і зменшується зі збільшенням висоти.

500,000 німців маніфестує єдність з протикомуністичним вістрям

Франкфурт, Зах. Німеччина. — 500,000 німців зібраних довкола велетенського сталевого хреста, маніфестували свою „твердість віри всупереч всім спокусам і гнітові збоку матеріялістичних систем." В неділю 12 серпня ц. р. закінчився у Франкфурті щорічний „Кірхентаґ", встановлений німецькими протестантами в 1949 році для підтримування релігійних принципів у щоденному житті. Ця цьогорічна національно-релігійна маніфестація німецьких протестантів набрала характеру маніфестації за об'єднання Німеччини, з підкресленням необхідности — щоб весь німецький нарід був об'єднаний духом і ділами. Вправді, з уваги на аполітичний характер національно-церковного святкування, не називалося там комунізму за його іменем, але всі знали й розуміли, що під „матеріялістичними системами" треба розуміти комунізм, большевизм і авторитарний фашизм. Велике політичне значення мав факт, що в отій маніфестації взяло участь також коло 25,000 німців із Східньої Німеччини, — при чому прибули туди також віце-прем'єр Східньої Німеччини Отто Нушке і президент східньонімецького „парляменту" Вільгельм Дікман. Коли один робітник із Східньої Німеччини гостро промовляв проти комуністів, а голова конґресу пригадав йому, щоб говорив тільки на релігійну тему, сотні осіб із Східньої Німеччини підняли крик. Ця маніфестація — стверджує преса — скріпила протикомуністичні настрої й послабила позицію т. зв. уряду Східн. Німеччини.

Заломлюються господарські експерименти в сателітних державах

Будапешт. — Після „вичищення" на Мадярщині її недавнього диктатора Матіяша Ракочі, мадярські часописи зперше почали признаватися до невдачі різних господарських експериментів. Вони називають тепер „меґаломанським шахрайством" плянування недавнього господарського диктатора Золтана Ваша, який — за зразком Совєтів — хотів здвигнути на Мадярщині важкий промисел, з осередком залізного і стального промислу, хоч на Мадярщині нема ані залізної руди, ані вугілля. З усіх сателітних країн найкращий господарський стан на Чехословаччині, де завжди були найвищий добробут і загальна культура. Зате у Польщі й на Мадярщині не вдаються експерименти, тим паче, що їхнє народнє господарство обтяжене визиском збоку „визвольника" Москви. Щойно в останньому часі різні сателітні держави почали углиднювати своє господарське плянування на базі своєрідного товарообміну. Новий голова мадярського Господарського плянування звернув публічно увагу, що Польща має 25 разів більше вугілля, як Мадярщина, з 75% більшою огрівальною вартістю. З другого боку Мадярщина є другим в Европі найбільшим продуцентом алюмінійової руди. — Тому підписано тепер польсько-мадярську торговельну умову, за якою з Польщі довозитимуть до Мадярщини на найближчих 9 років шестикратно стільки вугілля, скільки його довозили до цього часу, а з Мадярщини йтиме семикратно побільшений транспорт алюмінійової руди й алюмінію до Польщі. З Мадярщини вивозитимуть до Польщі кукурудзяні комбайни, за які Мадярщина діставатиме від поляків картопляні комбайни. Мадярщина розвиватиме виробництво залізничих вагонів, а Польща — автомобілів. Знову ж з Румунії Мадярщина діставатиме нафту й бензину, а з ЧСР електричну енерґію. Совєтська контрольна рада взаємної економічної допомоги, покликана до життя Москвою з осідком у Східньому Берліні, старається ввести порядок в цей хаос, дбаючи, очевидно, одночасно про інтереси совєтської економіки та контролюючи господарку сателітних держав.

Кубинська поліція розігнала збори комуністичної молоді

Гавана, Кубанська Република. — Поліція розігнала збори комуністичної молоді, яка хотіла протестувати проти уряду на передмісті Гавани — Люяно, при чому заарештовано кільканадцятьох юнаків. Ця молодь складається з членів бувшої Комуністичної партії, яка тепер не є дозволена на Кубі. Демонстранти несли протиурядові транспаренти, на яких були написи про те, що президент Батіста — це „диктатор". Поліція видала комунікат, в якому оскаржується бувшого президента, скиненого в 1952 році — Карльоса Пріо Сокарраса в тому, що він змовляється з ворогами теперішнього уряду для повалення президента Батісти. Уряд Домініканської Республіки з генералом Трухільйом на чолі має допомагати Сокаррасові в тих його замірах.

ЗБОРИ ВІДДІЛІВ УНС

НЮ ЙОРК, Н. Й. — Місячні збори 117 Відд., Т-ва „Запорозької Січи", відбудуться в суботу, 18-го серпня, о год. 8-ій веч., в приміщенні при 33 Е. 7-ма вул., II. пов., в Ню Йорку. Всіх членів просимо явитися на збори. — С. Кучма, пр.; М. Корчинський, кас.; В. Калина, секр.

ШИКАГО, ІЛЛ. — Місячні збори Т-ва Т. Шевченка Відд. 252, відбудуться в неділю, 19-го серпня, в залі при 2250 В. Корґез. Проситься членів прийти. — Когут, секр.

ФИЛАДЕЛФІЯ, ПА. — Відд. 397 повідомляє своїх членів, що приймання вкладок відбудеться в суботу, 18-го серпня від год. 5-ої веч., і в неділю, 19-го серпня, від год. 12-1:30 під ч. 847 Н. Френклін вул. — М. Субтельний, О. Штогрин.

ЧЕСТЕР, ПА. — Т-во Тараса Шевченка Відд. 156 повідомляє всіх своїх членів, що місячні збори відбудуться в п'ятницю, 17-го серпня, точно 8:30 веч. Просимо всіх членів прибути, бо є дуже важна справа до полагодження. — В. Новак, секр.

ШИКАГО, ІЛЛ. — С-во Благовіщення, Відд. 125 повідомляє членів, що слідуючі збори відбудуться в неділю, 19-го серпня, о год. 1-ій по пол., при 845 N. Western Ave. Проситься членів прийти на означений час. А. Штим, предс.; П. Яворська, кас.; І. Подола, секр.

ДІТРОЙТ, МИШ. — Б-во св. о. Николая Відд. 175 повідомляє своїх членів, що місячні збори відбудуться в неділю, 19-го серпня, о год. 1-ій по пол., в У. Н. Домі, 4655 Мартин вул. Проситься всіх членів прийти на означений час і вирівняти свої залеглости. Тому що один представник з нашого Відділу, що був в Ворді Директорів Укр. Нар. Дому, зрезиґнував, то на опорожнене місце мусимо вибрати другого представника. — С. Пелех, предс.; І. В. Іванчук, секр.

ГАРТФОРД, КОНН. — Управа Б-ва св. Івана Хрестителя, Відд. 277 повідомляє, що місячні Заг. Збори Відділу відбудуться в неділю, 19-го серпня, в домівці Укр. Гор. Клюбу, о год. 2-ій по пол. Домівка Клюбу міститься при 51 Вітморе вул. На порядку зборів: організаційний і фінансовий звіт за місяць липень та звіт з ювілейного пікніку з дня 29. липня. Збірка вкладок в церковній залі того ж дня по обох Сл. Божих. Тих членів, що не відібрали дивіденди, просимо це виконати. Членів, що одержали білети на ювілейний пікнік, просимо розрахуватися. — Управа.

АЛЕНТАВН, ПА. — Б-во св. Арх. Михаїла Відд. 147, повідомляє всіх своїх членів, що місячні збори відбудуться в неділю, 19-го серпня, в залі парафіяльній, 803 Фронт вул., о год. 2-ій по пол. Просимо членів прийти і сповнити свій членський обов'язок. Довгуючих просимо вирівняти свої вкладки, бо в противнім разі будуть суспендовані. — І. Зазворський, пр.; Г. Віленький, кас.; І. Федорак, секр.

ОЛИФАНТ, ПА. — Б-во св. Кирила і Методія Відд. 86, повідомляє, що місячні збори відбудуться в неділю, 19-го серпня, у шкільній залі при Рівер вул., зараз по великій Службі Божій. Кожний член обов'язково має явитись на тих зборах, бо є важні справи до вирішення. Напоминається довгуючих членів вирівняти свої вкладки, щоби обминути суспенди. — Гр. Сайкевич, предс.; А. Тарас, скр.

НЮ ГЕЙВЕН, КОНН.—Т-во „Любов" Відд. 370, повідомляє всіх своїх членів, що загальні місячні збори відбудуться в суботу, 18-го серпня, о год. 7-ій веч., в церковній залі при 127 Парк вул. Крім відділових справ, є на черзі і справа купна уділів Нар. Дому. Члени, які не відібрали своїх чеків дивіденди, проситься відібрати, а члени, що одержали помилкові, проситься звернути. Довгуючих членів просимо о вирівнання вкладок, щоб оминути суспенди. — К. Стасюк, предс.; М. Сова, фін. секр.; М. Хомета, кас.; В. Гіна, рек. секр.

РАЧЕСТЕР, Н. Й. — Б-во св. Йосафата Відд. 217, повідомляє всіх своїх членів, що місячні збори відбудуться в неділю, 19-го серпня, о год. 2-ій пополуд., в парафіяльній залі під ч. 305 Гудсон Евню. Проситься всіх членів прийти на збори, бо маємо дуже важні справи до полагодження. Довгуючих членів проситься прийти та вирівняти свої залеглості, бо в противному разі будуть суспендовані. — В. Гречух, предс.; А. Іванів, фін. секр.; І. Деркач, кас.; М. Макусів, рек. секр.

БОФАЛО, Н. Й. — Б-во св. о. Николая Відд. 127 повідомляє, що місячні збори відбудуться в неділю, 19-го серпня, в церковній залі при Fillmore & Oneida St., зараз по співаній Службі Божій. Проситься прийти і брати участь в зборах і платити свої місячні вкладки. Також урядники урядують майже кожної неділі від год. 11:30 до 1-ої, так щоби кожний член мав нагоду заплатити чи полагодити інші справи. Суспендовані члени по заплаченні залеглости будуть прийняті наново. Просимо зголошувати своїх знайомих і вписувати до УНСоюзу. — І. Вула, предс.; П. Володка, фін. секр.; М. Левицький, рек. секр.

РОЗШУКИ

Пошукую Дмитра Мазікевича, який колись мав мешкати під ч. 210 E. 21 St., New York 10, N. Y. Маю відомості від його Мами. Прошу писати або телефонувати: LENA PROC, 15 W. 81 St., New York 24, N. Y. Tel.: TR 7-7435

Пошукую ВАСИЛЯ ВІВЧАРА, з села Угринь, пов. Чортків. Він сам пішов на польсько-німецьку війну 1939 р. і попав в німецький полон. Остання відомість від нього в березні 1944 р. — Особи, які з ним бували або щось про нього знають, або він сам, прошу писати на адресу: Petro BLONSKY, 19389 Eureka St., Detroit 34, Mich. USA. — Всі місцеві і заграничні часописи проситься про передрук.

Читайте українські книжки й газети, бо часте читання веде до просвіти, а просвіта — це сила!

Посмертні Згадки

МАРІЯ НАГІРНА з дому Пісечко, членка 163 Відд. УНСоюзу в Филаделфії, Па., померла 9-го серпня 1956 р., в 59 році життя. Покійна родилася в селі Теплиці, пов. Ярослав, Зах. Україна. Похорон відбувся 13-го серпня. Покійна полишила в смутку мужа Олексу та дві дочки Ганну і Каську, двох зятів та трьох внуків. — В. Їй П.!
Управа Відд. 163

ОНИСЬКО ДЗЕРА, член Т-ва ім. І. Франка, Відд. 372 в Плейнфілд, Н. Дж., помер 11. серпня 1956 р. Вступив до УНСоюзу в році 1912. Родився 1874 р. в селі Залужа, пов. Рогатин, Україна. Полишив в смутку 3 дочки, 6 внуків і 5 правнуків. Похорон відбувся 14-го серпня з укр. кат. церкви в Перт Амбой, Н. Дж., при участи Родини, Членів і Знайомих на цвинтар св. Марії. В. Й. П.!
Н. Ярема, секр.

МАРІЯ СУЛЯК, членкиня С-ва Пресв. Діви Марії Відд. 119 УНСоюзу в Кемпбел, Огайо, померла 27-го липня 1956 р. в 63 році життя. Покійна Родилась в Старім Самборі, Галичина. Залишила в смутку мужа Михаїла, 5 дочок, зятів і 8 внуки, котрі є членами УНСоюзу. Похорон відбувся 31-го липня при участи Родини, Членів і Знайомих з української кат. церкви Пресв. Тройці в Йонґставн, Огайо, на цвинтар Кальварії. — В. Їй П.!
М. Білан, секр.

Ділимося сумною вісткою з усіми Друзями, Приятелями і Знайомими, що наш Найдорожчий Син і Брат

бл. п. інженер Богдан-Юліян ПІГУТ

помер трагічною смертю дня 29-го липня 1956 р., проживши 26 літ. Похорон відбувся дня 4-го серпня 1956 р. з укр. кат. церкви св. о. Николая в Шикаґо на цвинтар св. о. Николая.

Цією дорогою хочемо зложити якнайщирішу подяку тим Всім, котрі в перших хвилинах нашого безмежного горя прийшли до нас зі словами розради а саме Всеч. о. д-р М. Ваврикові Ч.С.В.В., Вп. п. д-р Р. Крупці, П-тву Б. і П. Бабякам, п. д-р І. Лисейкові, п. Д. Пілецькому, п. Е. Литвинові, Товаришам і Товаришкам нашого Дорогого Покійника.

Дякуємо Всім Тим, що взяли участь в похоронних обрядах. Всеч. о. д-р Ваврикові за відправлення Служб Божих і за прощальні слова в церкві. Всеч. о. Колінреві за Панахиди в похоронній каплиці і на цвинтарі. Товаришам Покійного за несення домовини до церкви і на цвинтар. Щиросердешна подяка Вп. п. д-р Поміркові, п. М. Михайлові і п. Филиповичеві (котрий приїхав із далекого Мінеаполіс, Мінн.) за прощальні слова над відкритою могилою. Дякуємо шикаґовській Пластовій Станиці, як рівнож гуртковї старших пластунів „Вовкулаки", до якого Покійний належав, за участь в похороннім обряді. Дякуємо хорам св. о. Николая і Славута, за спів під час похоронних обрядів. Щиро дякуємо Тим Всім, що зложили свої жертви на св. Служби Божі за спокій душі нашого незабутнього Сина і Брата і Всім Тим, що чи то усно зложили чи прислали нам свої вислови співчуття. Рівнож дякуємо Всім що зложили вінки і квіти на могилу. Щиро дякуємо похоронному заведенню п. В. Музики за чесне і взірцеве переведення похорону.

Нехай Вам Всім, що тільки серця і співчуття виявили нам нещасним, Всевишній сторицею нагородить.

Тяжким горем прибиті
ВОЛОДИМИР і МАРІЯ ПІГУТИ — родичі,
ЗЕНОН і СЛАВОМИР — брати.

ТАРЗАН, ч. 3719. Небезпека надходить!

Спрагнений Тарзан вислав Тантора, щоб приніс води в хоботі, а тоді закликав допитливу мавпу на допомогу.

— Маню боїться! — верещала маленька мавпочка. — Дивіться, гієна Данго прийшла!

Жахлива фігура зближалася крадькома. Тарзан збентежився. Якщо огидна тварюка довідається про його безпорадність, то атака буде безжалісна.

ГУБ. КЛЕМЕНТ, ГОЛОВНИЙ ПРОМОВЕЦЬ НА ДЕМОКРАТИЧНІЙ КОНВЕНЦІЇ, ГОСТРО РОЗПРАВЛЯЄТЬСЯ З РЕСПУБЛІКАНСЬКОЮ АДМІНІСТРАЦІЄЮ

Шикаго, Ілл. — Республіканська партія і республіканський уряд та, зокрема, президент Айзенгавер, віце-президент Ніксон, державний секретар Доллес і секретар оборони Вилсон були головним предметом розправи в ключевій промові губернатора Френка Г. Клемента з Теннесі, виголошеній ввечорі першого дня крайової конвенції Демократичної партії в понеділок, 13-го серпня. Губ. Клемент, що має 36 років та претендує на евентуальну демократичну номінацію на кандидата на віце-президента країни, виголосив свою промову з великим запалом і красномовністю, а спостерігачі вважають, що це була одна з найкращих та найкраще виголошених політичних промов на того роду конвенціях. Конвенційні делегати, що заповнили вщерть величезну залю Міжнародного Амфітеатру, 44 рази переривали цю промову аплявзами. Губернатор Клемент на закінчення своєї промови видвигнув десять головних обвинувачень проти Республіканської партії та її адміністрації, закидуючи їм, між іншим: — підтримування великих підприємств коштом малих і фармерів; поступову ліквідацію робітничих прав; дальші податкові обтяження в порівнянні із збільшуваними коштами прожитку; спроби відібрати народові право власности над джерелами електричної енергії; „фантастичну і фатальну" закордонну політику, що коштує Америці втрату міжнародного авторитету та промощення шляху до дальших здобутків большевизмові; недодержання обіцянок та завелення надій і довір'я американського народу, і т. п. Промовець зокрема гостро виступав проти теперішнього республіканського віце-президента Ніксона за його виступ і обвинувачення проти Демократичної партії, закидуючи рівночасно президентові Айзенгаверові, що він на це дозволяв. Заторкнув губ. Клемент і справу здоров'я президента Айзенгавера, вважаючи, що він уже в теперішній каденції не міг виконувати вповні своїх конституційних обов'язків та порушив конституційні постанови, передаючи частину своєї влади своїм співробітникам. Державного секретаря Доллеса називав Клемент „найбільшим некерованим стрільном в історії американської дипломатії", а секрет. оборони „найбільш некомпетентною людиною" за його останній виступ з легковаженням Суеської кризи. Рівночасно із закидами проти республіканців та республіканського уряду, — Клемент називав і підкреслював заслуги демократів та дотеперішніх демократичних урядів. Свою промову закінчив губ. Клемент закликами до боротьби за перемогу у виборах, прохаючи Господа, щоб взяв демократію за руку і повів до тієї перемоги.

Промова Клемента викликала справжній ентузіязм серед зібраних делегатів.

Господар і гості: Посадник міста Шикаго, Ричард Делі (другий зліва) з видатними гістьми, що приїхали на конвенцію Демократичної партії: б. президент Гаррі С. Труман і кандидат на демократичну номінацію Адлей Стівенсон (справа) та нюйоркський посадник Роберт Вагнер (зліва), якого теж називається між можливими демократичними кандидатами на президента або віце-президента країни.

Пані Ф. Д. Рузвелт закликає до згоди

Шикаго, Ілл. — Пані Ф. Д. Рузвелт, вдова по єдиному президентові, якого чотири рази вибирали — на те становище, промовляла в першому дні Демократичної Номінаційної Конвенції і закликала делегатів до об'єднання під гаслами Демократичної партії: „Ми мусимо бути об'єднаною партією", — казала вона, „хоч і маємо деякі розходження, які треба конче вирівняти". Губернатор Френк Клемент представив пані Рузвелт як „першу леді світу". Бувший президент Гаррі С. Труман і його дружина, стоячи оплескували появу пані Рузвелт. Пані Рузвелт пригадала слова свого чоловіка з 1933 року, коли він сказав, що американці „мають боятися тільки одної речі, а саме самого страху, якщо будуть об'єднані". Пані Рузвелт запевнила, що демократи напевно прийдуть до влади восени цього року, бо мають добру програму.

Новленд після відвідин Айзенгавера передбачає Ніксона як віце-президента

Вашингтон. — Сенатор Вільям Ф. Новленд відвідав президента Айзенгавера і після 30-мінутової з ним розмови заявив журналістам, що Ричард М. Ніксон буде найменований республіканським кандидатом на віце-президента. Новленд сказав, що в загальному порушив із Президентом деякі проблеми, які можуть виникнути на Республіканській Номінаційній Конвенції в Сан Франсіско, говорив про останню сесію 84-го Конґресу та вигляди на першу сесію найближчого 85-го Конґресу. На думку сенатора Новленда каліфорнійська делеґація буде за списком Айзенгавера — Ніксона, і той список виграє вибори в листопаді цього року. Пресовий секретар Білого Дому повідомив, що цього тижня не буде пресової конференції в Президента. Гаролд Е. Стассен, який підтримує губернатора Крістіяна А. Гертера як кандидата на віце-президента, хвалиться, що в своїй касі має 6.534 доляри на виборчу кампанію, і що дістає листи, які в відношенні як 2 до 1 підтримують Гертера проти Ніксона.

В АМЕРИЦІ

● Син бувшого президента Франклін Делано Рузвелт, бувший демократичний конґресмен із Ню Йорку, віллетів на Демократичну Номінаційну Конвенцію до Шикаго, заявивши, що досі ще не є рішений, котрого демократичного кандидата на президента буде підтримувати.

● 900 поліцистів і агентів призначені на те, щоб пильнувати безпеки й порядку на Демократичній Номінаційній Конвенції в Шикаго. 53 поліцисти вже перешукали приміщення „Міжнародного Амфітеатру", в якому відбувається конвенція, чи не підклав там якийсь злочинець бомби. Це будуть вони робити кожного ранку під час цілого тижня, в якому відбуватиметься конвенція.

● Секретар нюйоркського посадника Роберта Вагнера Вільям Р. Пір заявив, що Вагнер буде кандидувати на сенатора зі стейту Ню Йорк, якщо демократичний сенатор Герберт Г. Лімен не буде кандидувати, і якщо Вагнера не займенують на кандидата на віце-президента.

● Губернатор стейту Огайо, Френк Дж. Лавші заявив в Шикаго, що шість місяців тому його шанси бути найменованим на президента ЗДА були ніякі. Коли зрезиґнував сенатор Естес Кіфовер із кандидатури, вони трохи поправилися, а після того, як Труман підтримав Гарримана, шанси Лавші і надалі ніякі. Лавші має за собою 58 голосів із свого стейту.

● Крайова Рада Ветеранів Закордонних Воєн вислала просьбу до команди фльоти і морської піхоти, щоб зменшити кару сержантові Метью МекКіонові, якого засуджено за те, що під час нічних вправ втопилося шість вояків морської піхоти. Ветерани твердять, що дев'ятимісячна кара тюрми і непочесне звільнення сержанта — це надто строга кара для вояка, який виконував свою службу.

Пробні вибори між делеґатами виявляють перемогу Стівенсона

Шикаго, Ілл. — Кореспонденти „Юнайтед Пресс" перевели пробні вибори між делеґатами з окремих стейтів, з яких видко, що Адлей Е. Стівенсон має й надалі велику перевагу над своїм противником Авереллом Гарриманом, якого підтримує бувший президент Гаррі С. Труман. В цих пробних виборах Стівенсон дістав 519 голосів, Гарриман тільки 234 голоси, а сенатор Стюарт Саймінгтон, якого вважають за можливого кандидата на президента, якщо прийшло б до „сліпого кута" між Стівенсоном і Гарриманом, — 45 голосів. Щоб бути найменованим треба 686.5 голоса. „Кандидати фаворити" окремих стейтів мають 272 голоси, а 302 голоси належать до тих делеґатів, які ще не рішилися, на кого будуть голосувати. Повищі числа відчать, що доля демократичного кандидата залежить від „кандидатів — фаворитів" та від нерішених досі делеґатів. Передбачають, що демократичним кандидатом може ще бути згаданий сенатор Саймінгтон, або хтось інший із кандидатів-фаворитів, на якого погодилася б більшість, коли не могло б прийти до вирішення між Стівенсоном і Гарриманом.

Адлей Стівенсон

Рутер підтримує Стівенсона, число прихильників Гарримана не збільшується

Шикаго, Ілл. — Організований світ праці не виступає, покищо, одностайно в підтримці демократичних кандидатів не президента. І так голова Об'єднаних Автомобільних Робітників Волтер П. Рутер заявив, що підтримує Адлея Е. Стівенсона, а голова Об'єднаних Сталеварних Робітників Дейвид МекДоналд підтримує нюйоркського губернатора Гарримана. Спілка Автомобільних Робітників нараховує 1,500,000 членів, а Спілка Сталеварників — 1,250,000. Звичайно зорганізований світ праці досі виступав на конвенціях одним фронтом. Гадають, що це розколення між робітництвом ще збільшиться на конвенції, та під час виборів воно може не мати впливу на голосування членів АФП-КІО. — В першому дні конвенції в Шикаго прихильники Гарримана хвалилися, що мають запевнених 400 голосів, та в другому дні те число не збільшилося, і Мілтон Вейленман признав, що досі підтримують Гарримана тільки 400 делеґатів. Вейленман — це керівник кампанії за Гарриманом в західніх стейтах.

Програма Демократичної Конвенції в Шикаго

Шикаго, Ілл. — Демократична Крайова Номінаційна Конвенція почалася 13-го серпня і має тривати до п'ятниці 17-го серпня. Її відкрив голова Крайового Демократичного Комітету Пол М. Ботлер, після чого передано конвенційний молоток, виголошено привітальні промови та займеновано капелянів і визначено комісії. На другій сесії першого дня конвенції губернатор Френк Дж. Клемент виголосив головну промову. У вівторок 14-го серпня відбулися також дві сесії: перша о год. 1-ій по полудні, а друга в 9-ій ввечорі. На цих сесіях виголошували промови визначні демократичні політики. В середу 15-го серпня буде п'ята сесія, яка почнеться в 9 год. по полудні, і на якій здаватиме звіт програмова комісія. Шоста сесія відбудеться в 1-ій год. по полудні в четвер, і на ній стейти зголошуватимуть своїх кандидатів на президента. Сьома сесія з четверга 16-го серпня почнеться в 9 год. по полудні і на ній відбудеться голосування на зголошених кандидатів на президента. Восьма сесія почнеться в 1-ій год. по полудні в п'ятницю 17-го серпня — продовжування вибору кандидата на президента та номінація віце-президента. На дев'ятій сесії в 1-ій год. по пол. в п'ятницю виголосить промову бувший президент Гаррі С. Труман, а після нього промовлятиме найменований кандидат на віце-президента.

● Епідемія поліо або дитячого паралічу в Шикаго збільшується постійно. Посадник міста Ню Йорку, виїжджаючи на конвенцію до Шикаго, защепився вакциною Солка для охорони перед евентуальним захворінням.

● 20-річний Гейтер Тернер, американський вояк, стаціонований з своїм полком в Німеччині, втік 31 січня 1955 р. до Східньої Німеччини, а 3 липня ц. р. вернувся звідтіль і з'явився до своєї військової влади. Його арештували і, після переведення слідства, засудили на 10 років в'язниці за дезерцію до комуністів і приналежність до організації, наставленої на насильне скинення теперішньої влади в ЗДА.

● Бразилійський уряд повідомляє, що плянує робити вино з тропікальних овочів, які досі з'їдало бразилійське населення, не можучи їх вивозити закордон. Ці овочі ростуть в долині ріки Амазонки.

Чехи погоджуються на виїзд судетських німців

Бонн. — Чеський Червоний Хрест повідомив Німецький Червоний Хрест, що комуно-чеський уряд погодився на свобідний виїзд коло 160,000 німців із Чехословаччини до Західньої Німеччини, якщо вони захочуть цього. Як відомо, після останньої війни чеський уряд виселив примусово коло мільйона судетських німців до Німеччини, але тим, які залишились в ЧСР, як її громадяни, здебільша фахівці, заборонив виїхати. Тільки в останньому часі комуно-чеський уряд, хотячи очевидячки нав'язати дипломатичні взаємини з Західньою Німеччиною та стояти з нею в добрих зв'язках, перестав робити труднощі в листуванні чеських німців із їхніми родинами в Західній Німеччині, отриманні посилок іт. д. З теперішнього дозволу чеського сателітного уряду скористають ті німецькі родини, які розірвані після останньої війни, але невідомо, чи маса судетських німців захоче виїздити. Німці, насильно виселені із Судетів, плекають тезу, що Судети — це їхня вужча батьківщина і що вони борються за право до повороту туди, інші знову просто твердять, що це німецька провінція, яка повинна належати до Німеччини.

Москва заперечує, наче б в'язнила американських летунів

Москва. — Совєтський уряд офіційно заперечив, наче б на терені СССР перебували американські громадяни, члени збройних сил ЗДА, неправно притримувані совєтським урядом. Совєти зробили ту заяву у формальній ноті, якою відповіли на ноту ЗДА з 16 липня ц. р. в цій справі. Американський уряд прийшов був до висновку на основі численних зізнань від німецьких, австрійських і японських воєнних полонених - поворотців, що в СССР притримують до цього часу 10 летунів із збитого над Балтійським морем в квітні 1950 року американського літака, та членів залоги літака, який зник в червні 1952 — року над Сибіром. Американські чинники дістали відомості про перебування в одному сибірському шпиталі одного з отих американських летунів. Однак совєтська нота твердить тепер, що „здогади про затримування в Совєтському Союзі американських військовиків, висловлені в американській ноті, є безосновні і помилкові". — Вже не раз траплялося, що хоч большевики офіційно й дуже категорично заперечували якийсь факт, він згодом виявлявся повною правдою.

Конференція проти невільництва викликала велике зацікавлення

Женева. — Наради Економічної і Соціяльної Ради Об'єднаних Націй у Женеві, присвячені справі невідрадних відносин із ділянки невільництва на Близькому Сході, які спершу не викликували особливого зацікавлення в міжнародному політичному світі, притягли до себе надзвичайно живу увагу у зв'язку з теперішнім англо - арабським конфліктом. Ще в минулу п'ятницю тільки 16 держав зголосили свою участь у конференції, заповідженій на понеділок 13 ц. м. Тим часом на засідання у понеділок з'явились 38 делеґацій. Вибір президії відложено, щоб зорієнтуватися, хто взагалі приявний. Між іншими делеґаціями — в численному складі з'явились делеґації від СССР і БССР, що вказує на це, що большевики рішили використати нагоду для якоїсь нової своєї пропаґандивної авантури в „обороні переслідуваних", тим більше, що передбачена нова конвенція проти невільництва, у доповненні до конвенції з 1926 року, не говорить про невільництво, існуюче в Совєтському Союзі. Безпосередньою темою нарад мало стати торгування людьми, що їх організують на африканському терені спеціяльні арабські аґенти, як ніби прочан до святих мохаммеданських місць, а потім перепродують на невільничих ринках головно в Савді Арабії.

Кримінальна афера — найбільшою сенсацією у Польщі

Краків. — Від кінця останньої війни не було в Польщі такого загального зацікавлення ніякою справою, як оце тепер воно зосереджене на сенсаційному кримінальному процесі, що ведеться в Кракові. Поїхало туди 80 кореспондентів. Судять 46-річного Владислава Мазуркевіча, якому акт обвинувачення закидає шість убивств від 1943 року та два замахи з ціллю убивства, при чому не виключене, що він має на совісті більше злочинів, яких проте не викрито. Вбивник належав до „елеґантного світу" і „доброго товариства", в якому шукав собі багатих жертв. Він позичав від багатих „приятелів", особливо жінок, більші суми грошей під різними претекстами, або просто грабував їх і стріляв. Викрили злочин після того, як один із його близьких знайомих, який їхав із ним автом до Варшави з Кракова, з'явився в лікаря, нарікаючи на біль голови. Показалось, що він постріляний в голову і куля застрягла під шкірою. Мазуркевіч, постріливши його, думав, що вбив його, і залишив на хвилину авто, а тоді пострілений вийшов на вулицю просто до лікаря. Переведена ревізія в ґаражі Мазуркевіча віднайшла закопані два жіночі трупи. На розправі прийшло до сцен з політичним забарвленням, бо комуністичний прокуратор зневажливо говорив про жертви підсудного, як „маловартні одиниці", на що один із свідків, свояк убитих, гостро запитав: „Чи безвартним у вашому понятті є кожний некомуніст? Минулися часи, — коли таке можна було твердити..."

Готовий новий плян Цивільної Оборони

Дітройт, Мишиген. — Головна квартира Цивільної Оборони в Бетел Крік, Мишиген, видала 118-сторінкову книжку про те, як цивільне населення цієї країни має оборонятися проти ворога під час найближчої війни. В цій книжці звертається увагу на те, що цивільне населення мусить бути приготоване до оборони, бо тепер ворожі держави можуть заатакувати ЗДА при допомозі літаків, підводних човнів і звичайних кораблів, звідки можуть вистрелити керовані ракети на окремі місцевості в цій країні. „В недалекому майбутньому, пишеться в цій книзі, може стати дійсністю і далекосяжна міжконтинентальна ракета", і тоді небезпека буде ще більша. Ця книжка називається „Крайовий плян Цивільної Оборони проти ворожої атаки". В ній говориться про небезпеки від водневої бомби та атомової зброї, про біологічну війну, бойові гази та атомову радіяцію. Якщо населення буде добре поінформоване про небезпеки модерної війни, то можна буде врятувати від смерти або поранення мільйони цивільного населення. Для доброї цивільної оборони треба вчасної алярмової служби і доброї організації всього населення, яке мусить тісно співпрацювати з керівниками Цивільної Оборони в даних місцевостях.

● Президент Айзенгавер вислав побажання на річні збори Крайового Лікарського Товариства, які відбуваються в готелі „Ню Йоркер" в Ню Йорку. Президент хвалить працю американських лікарів і бажає — їм ще більших осягів в опіці над здоров'ям американців.

У копальні вугілля Буа де Казіє в містечку Марсінель, у Бельгії, де в минулу середу вибухла катастрофальна пожежа все ще триває рятункова акція. 260 вуглекопів залишились на глибині 3,000 ступ під землею не змігши видертись на поверхню, бо перегоріли електричні проводи копальняних вінд. І минулу суботу стверджено, що в копальняному коридорі на глибині 3,000 стіп повітря не затруєне, і тому зросла надія, що може не всі робітники згинули.

● 33-річний демократичний конґресмен із стейту Огайо Томас Л. Ешлі повідомив, що минулого тижня одружився з панною Маргаритою Мері Шерман в Менессес, Вірджінія.

ЗДА СОЛІДАРНІ З АНГЛІЄЮ І ФРАНЦІЄЮ У СПРАВІ СУЕЗУ

ОПОЗИЦІЙНА ЛЕЙБУР ПАРТІ ОСУДЖУЄ ПЛЯН ЗБРОЙНОЇ АКЦІЇ ПРОТИ ЄГИПТУ. — АНГЛІЯ ВІДКЛИКУЄ ЧАСТИНУ ВІЙСЬК З ЗАХ. НІМЕЧЧИНИ. — ДЕРЖАВНИЙ СЕКРЕТАР ОЧОЛЮЄ ЧИСЛЕННУ ДЕЛЕҐАЦІЮ ДО ЛОНДОНУ.

Вашингтон. — Уряд З'єдинених Держав знаходиться у „повній згоді" з урядами Англії і Франції у справі Суеського каналу — ствердив окремий комунікат, проголошений державним департаментом. Ця згода — кажеться у тому комунікаті — полягає в тому, що „треба вжити міжнародних способів для запевнення практичного й продуктивного функціонування Каналу, як вільного, одвертого і певного інтернаціонального водного шляху згідно з конвенцією з 1888 року". Ця конвенція, підписана у Константинополі дев'ятьома державами, вирішувала, що Суеський канал мусить бути відкритий для воєнних і торговельних кораблів в усі часи, миру чи війни. Державний департамент вирішив оприлюднити в цій справі окремий комунікат з уваги на часописні коментарі, наче б між ЗДА з одного боку та Англією і Францією з другого виявились поважні розбіжності становища в теперішньому міжнародному конфлікті за Суеський канал. Зате речник державного департаменту, заінтерпельований журналістами, відмовився уточнити, чи під висловом „вжити міжнародних способів" треба розуміти інтернаціоналізацію Суеського каналу через покликання до життя нової адміністраційно-контрольної організації, чи Суеський канал міг би залишитись під адміністрацією Єгипту з якимсь зверхнім органом, що ґарантував би свободу корабельної плавби. Тому, що власне у тому пункті є основна різниця між становищем Англії і Франції з одного боку та становищем Єгипту з другого, бо згідно з недільною заявою Нассера — Єгипет готов підписати нову міжнародну конвенцію у справі Суеського каналу, то — за коментарями преси — існує широка площина для переговорів і компромісового порозуміння.

На терені Англії у понеділок цього тижня виявились два нові факти: Опозиційна партія Праці, після двогодинної наради свого політичного керівництва, рішила рішуче відсепаруватися від військових приготувань англійського уряду, роблених з очевидною погрозою Єгиптові. В комунікаті Партії Праці кажеться, що вона хоче запевнення від уряду, що військові приготування є тільки „звичайною обережністю, застосованою проти небезпеки можливої аґресії, а не приготуванням до збройної інтервенції за кордоном, яка була б незгідна з нашими зобов'язаннями за чартером Об'єднаних Націй." Партія Праці, підтримуючи надалі становище уряду проти єгипетського президента Ґамаля Нассера, що його лідер англійської опозиції Гю Гейтскелл порівняв у своїй промові в парляменті 2 серпня ц. р. до Гітлера й Муссоліні, виступає проти війни проти Єгипту, а виключно лише за мирними способами заґарантування на майбутнє повної свободи плавби Суеським каналом.

Тим часом англійський уряд відкликав частину стаціонованого в Західній Німеччині англійського війська. Англійці твердять, що це не стосується бойових одиниць, а тільки комунікаційних і транспортових допоміжних відділів, — проте західньо-німецький уряд офіційно повідомив, що деякі частини англійських збройних сил почали відправлятись з Західньої Німеччини. За інформаціями в англомовній пресі, англійські війська безупинно йдуть морським і летунським шляхами у східню частину Середземного моря, на Мальту і Кипр, як випадні бази для евентуальних військових операцій проти Єгипту.

У четвер 16 ц. м. починається в Лондоні конференція 22 держав у справі Суеського каналу. Державний секретар Дж. Ф. Доллес заповів відлет до Лондону вже на вівторок 14 ц. м., щоб у середу відбути вичерпні наради з англійськими і французькими репрезентантами. Він стоятиме на чолі 23-членної американської делеґації. До її складу входять м. ін.: американські амбасадори до Англії, Франції і Совєтського Союзу. Мабуть усі делеґації мають бути очолювані міністрами закордонних справ своїх країн — це відомо вже щодо ЗДА, Англії, Франції, Канади, СССР, Індії, Пакістану, Австралії й інших країн.

Арабська Ліґа солідаризується з Єгиптом

Каїро. — Вісім держав, — приналежних — крім Єгипту — до Арабської Ліґи, а саме: Сирія, Йорданія, Ливан, Ірак, Ємен, Савді Арабія, Судан і Лібія, оприлюднили в понеділок 13 серпня ц. р. в Каїро спільний комунікат, в якому вони славлять єгипетського президента - диктатора Нассера за його становище, проголошене в останню неділю, а саме, за готовість скликати міжнародну конференцію всіх держав, що користуються Суеським каналом, задля підписання нової міжнародної конвенції про свободу плавби тим Каналом. Названі арабські держави заявляють, що на випадок заатакування Єгипту — вони вважатимуть, що заатаковано кожну з них. Конференція закордонних міністрів держав Арабської Ліґи зійшлась в Каїро в минулу неділю, якраз у той день, в якому Нассер мав дати свою відповідь на атаки збоку Англії і Франції та на запрошення на Лондонську конференцію, що відкривається 16 ц. м. Приявність на тій конференції також міністра закордонних справ Іраку, союзного з Англією через Баґдадський пакт — та Йорданії, яка має також оборонний союз з Англією, уважається перемогою ідеї арабської солідарности. Однак їхня приявність на тій конференції, а також факт, що лондонську конференцію скликали не тільки Англія і Франція, але й ЗДА, вплинув на те, що комунікат арабських держав втриманий у поміркованому тоні, без ніяких демагогічних випадів і фраз проти західніх держав.

В СВІТІ

● До Англії прибули перші транспорти евакуйованих з Єгипту англійських жінок і дітей. Вони стурбовані й невдоволені, бо, мовляв, їх несподівано зирвали з їх спокійного й унормованого життя в Єгипті і розділили від чоловіків, які залишились ще в Єгипті.

● У Тунісії скасовано полігамію та проголошено леґальні можливості судового розводу. Це — друга мохаммеданська держава (першою була Туреччина), де зірвано з приписами корану й існуючою традицією, згідно з якою чоловік може мати 4 жінки, і виключно від чоловіка залежить проголосити „розвід" з якоюсь із його жінок.

● У минулий четвер вдосвіта повішено на в'язничному цвинтарі в Нікозії, столиці Кипру, — трьох молодих грецьких терористів, схоплених на актах убивства. Засуд виконано всупереч усім заходам кипрських греків та погрозам підпільної організації. — На цілому острові три дні панував генеральний страйк протесту, припинений лише у суботу ввечорі. Кількість революційних актів і саботажів значно зросла.

● Таємна арабська радіовисильня, яка арабською мовою гостро атакує єгипетського президента-диктатора, належить підпільній, розв'язаній Нассером, організації Мусульманське Братство, — твердить англійська преса. У передачах цієї радіовисильні атакується також західні держави, комуністів і Ізраїль, а прославляється, як мучеників, лідерів Мусульманського Братства і партії Вафд, що їх розстріляно після приходу до влади Нассера.

● В масиві Монт Бляну, в Альпах, знайдено в італійсько-французькому прикордонному обширі тіла трьох молодих бельгійських альпіністів, які вибрались були під кінець минулого тижня на гору „Зуби Гіґанта", висотою 13,045 стіп. Два з них згинули, — посковзнувшись і впавши в пропасть, а третій помер із виснаження.